

תמונת
מצב
חברתית
2011

ת.ד. 36529, תל אביב 61364
 טלפון: 03-5608871
 פקס: 03-5602205
 www.adva.org
 advainfo@bezeqint.net

הוועד המנהל

ד"ר יוסי דהאן, יו"ר
 גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
 פרופ' איסמעיל אבו סעד
 ד"ר ניצה ברקוביץ
 פרופ' יוסי יונה
 פרופ' אורן יפתחאל
 פרופ' יוברט לריון
 פרופ' ריקי סויה
 ד"ר יצחק ספורטא
 פרופ' דני פילק
 פרופ' רחל קלוש
 פרופ' אורי רם

ועדת הביקורת

עו"ד עובדיה גולסטני

צוות

מנהלת: ברברה סבירסקי
 מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
 רכזת מחקר: אתי קונור-אטיאס
 כלכלנית: ספאא אגבריה
 חוקרת: עו"ד נוגה דגן-בוזגלו
 חוקרת ורכות, פורום נשים לתקציב הוגן: יעל חסון
 לוביסטית, פורום נשים לתקציב הוגן: ולריה סייגלשיפר
 מנהל הדרכה: ירון דישון
 מנהלת משרד: מירה אופנהיים

דו"ח זה הוכן הודות לסיוע של

Ford Israel Foundation
 MAZON: A Jewish Response to Hunger

מרכז אדוה נתמך על-ידי

הקרן החדשה לישראל
 Jacob & Hilda Blaustein Foundation
 Heinrich Boell Foundation
 Friedrich Ebert Stiftung
 Ford Israel Foundation
 Hadassah Foundation
 Mr. Howard Horowitz and Ms. Alisse Waterston
 Israel Delegation of the European Commission
 MAZON: A Jewish Response to Hunger
 Middle East Dialogue/Richard Goodwin
 National Council of Jewish Women
 Rosa Luxemburg Foundation
 Tikun Olam Women's Foundation of Greater
 Washington, DC

מבוא

עדכון שנתי זה של תמונת מצב חברתית יוצא לאור לאחר שבקיץ האחרון שימשו כמעט כל הנושאים הנידונים בו שנה אחר שנה למוקדים של גל חסר תקדים של מחאה חברתית. מעולם לא היתה בארץ התעניינות אזרחית, פוליטית ותקשורתית כה רחבה בסוגיות של שוויון וצדק חברתי.

תנועת המחאה הולידה מעשה ממשלתי בולט אחד – מינויה של ועדת טרכטנברג, שהתבקשה להגיש לממשלה הצעות שימשו מענה לדרישות המחאה.

בעת כתיבת שורות אלה, בדצמבר 2011, כבר ברור שהממשלה אינה מתכוונת לממש חלק ניכר מהמלצות ועדת טרכטנברג ובראשן קיצוץ בתקציב הביטחון שיופנה להוזלת עלות גידול הילדים.

יתרה מזאת, הנושאים שתנועת המחאה ביקשה להציב בראש סדר העדיפויות הלאומי נדחקו בחודשים האחרונים לשוליים ופינו מקומם לחששות בשני תחומים: חשש מפני הצטיידות של אירן בנשק גרעיני, מצד אחד, וחשש מפני העמקת המשבר הפיננסי באירופה, מצד שני. בעוד שהחשש מפני אירן מצדיק לכאורה ביטול הקיצוץ המובטח בתקציב הביטחון ואף הגדלתו של תקציב זה, החשש מפני השלכות המשבר הפיננסי באירופה מצדיק הקטנת ההוצאה הציבורית, על בסיס ההנחה כי הכנסות המדינה ממסים צפויות לקטון. במלים אחרות, הדרישה המרכזית של תנועת המחאה, לשנות את סדר העדיפויות של התקציב הממשלתי, תיענה ככל הנראה בשלילה.

על רקע זה חשוב לציין כי הנושאים בהם עוסק הפרסום השנתי תמונת מצב חברתית אינם מוגבלים למדיניות התקציב בלבד. מרבית הנתונים המוצגים כאן משקפים תהליכי-עומק מתמשכים בתחום החברה והכלכלה: צמיחה, השקעות, שכר, חינוך, השכלה גבוהה, בריאות, פנסיה. תהליכים אלה הם המייצרים אי שוויון הן בתקופות של צמיחה והן בתקופות של משבר ביטחוני או כלכלי. בעוד שהממשלה גוררת רגליים בכל הנוגע לאופן ההעסקה הפוגעני של עובדי קבלן, שכר המנהלים הבכירים במשק ממשך לעלות, הן בתקופות של צמיחה הן בתקופות של שפל, הן בתקופות של מתח ביטחוני הן בתקופות של שקט בגבולות. המסמך הנוכחי מפנה את תשומת הלב לתהליכי העומק: צמיחה בלתי שוויונית, ריכוז של השקעות במספר קטן של ענפי משק, גידול בפערי הכנסות, פערים גדולים בחינוך ובהשכלה גבוהה, פערים בנגישות לביטוחים רפואיים, התרחבות של פערים בהפרשות לפנסיה.

אין להגביל את הדרישות מן המדינה לתחום התקציב בלבד: הממשלה היא גורם מוביל, שבסמכותה וביכולתה ליוזם מהלכים חברתיים וכלכליים מקיפים שיובילו לחברה שוויונית וצודקת יותר: שמירה בידי הציבור של המשאבים הקולקטיביים וחלוקה הוגנת שלהם, חתירה לתעסוקה מלאה ולשכר מחייה בכבוד, שליטה ציבורית בחסכון ארוך הטווח של משקייהבית, מתן חינוך ציבורי איכותי לכל, שמירה על שירותי בריאות ציבוריים וטיפול של רשת ביטחון סוציאלי.

מרבית הנתונים השנתיים המשמשים את תמונת מצב חברתית מתפרסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס) באיחור של שנה; כיוון שכך, התמונה שאנו מציגים כאן מתייחסת בעיקרה ל-2010. אולם במרבית הלוחות והתרשימים, אנו מציגים נתונים עבור העשור האחרון, 2000-2010, ואלה מאפשרים בחינה של התהליכים ארוכי-הטווח.

בגלל כפל הסיכונים צמחנו פחות מאחרים

צמח בשיעור ממוצע של 3.0%. אלא שבתקופת האינפלציה, 2003-2001, התמ"ג לנפש, במקום שיגדל, הצטמק בשיעור שנתי ממוצע של 1.7% ובי-2009, עקב המשבר הפיננסי העולמי, הוא הצטמק שוב בשיעור של 1.3%; כתוצאה מכך, הממוצע של כל העשור הוא 1.6% בלבד.

ארצות רבות משלמות מחיר כבד בעת משבר כלכלי: בשנת 2009 נרשמה הצטמקות בתמ"ג לנפש בארצות הברית, גרמניה, ברזיל וישראל. ישראל היא היחידה שהתמ"ג לנפש שלה הצטמק גם ב-2003-2001, שנות האינפלציה השנייה.

בישראל, לעומת זאת, הגידול השנתי הממוצע בתמ"ג לנפש בשנים 2000-2010 הסתכם ב-1.6%. אמנם, זהו שיעור גידול הגבוה מזה של כמה מהארצות העשירות בעולם - ארצות הברית עם 0.8% וגרמניה עם 1.2% - אלא שבארצות אלה, התמ"ג לנפש גבוה מלכתחילה הרבה יותר מזה של ישראל: כ-40 אלף דולר בגרמניה וכ-47 אלף דולר בארצות הברית, לעומת כ-29 אלף דולר בישראל (ב-2010, במחירים שוטפים).

אם ישראל רוצה להגיע לתמ"ג לנפש של ארצות הברית וגרמניה, עליה לצמוח בקצב מהיר מהן על פני תקופה ארוכה. היא הצליחה לעשות זאת בשנים 2004-2008, כאשר התמ"ג לנפש שלה

בגלל בעיית כפל הסיכונים, ישראל צמחה בעשור האחרון פחות מארצות רבות אחרות.

התרשים שלהלן מציג את הגידול השנתי הממוצע בתמ"ג לנפש בארצות נבחרות מאז תחילת העשור ועד 2010 - השנה האחרונה עבורה יש נתונים מלאים.

סין ידעה את הגידול הרב ביותר: התמ"ג לנפש שלה גדל, בממוצע, בשיעור שנתי של 9.7%. גם הודו גדלה בקצב מהיר - 5.7% לשנה, בממוצע. הודו וסין הן הבולטות שבין ארצות הדרום מזרח אסיה, שרבות מהן מצטיינות בשיעורי צמיחה גבוהים. אזור נוסף שבו נרשמו שיעורי צמיחה גבוהים הוא אירופה המזרחית, המיוצגת כאן על ידי פולין, עם שיעור גידול שנתי ממוצע של 4.1% בתמ"ג לנפש.

כפל הסיכונים של המשק הישראלי

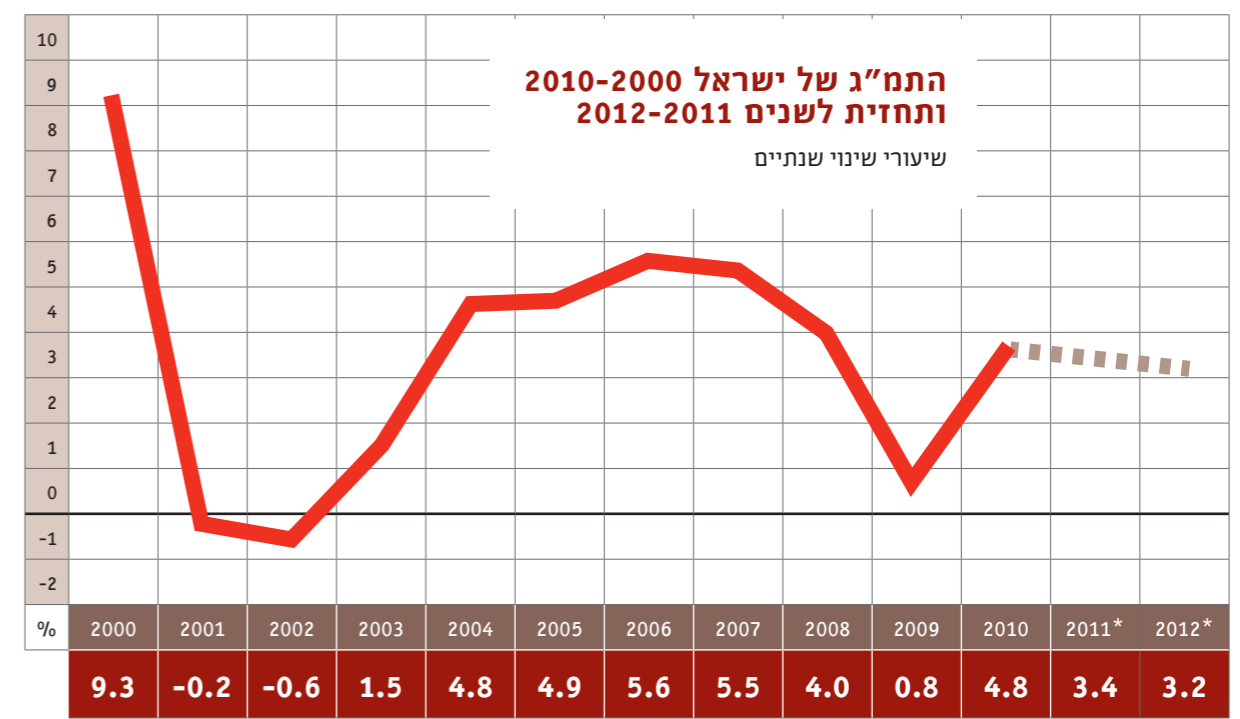
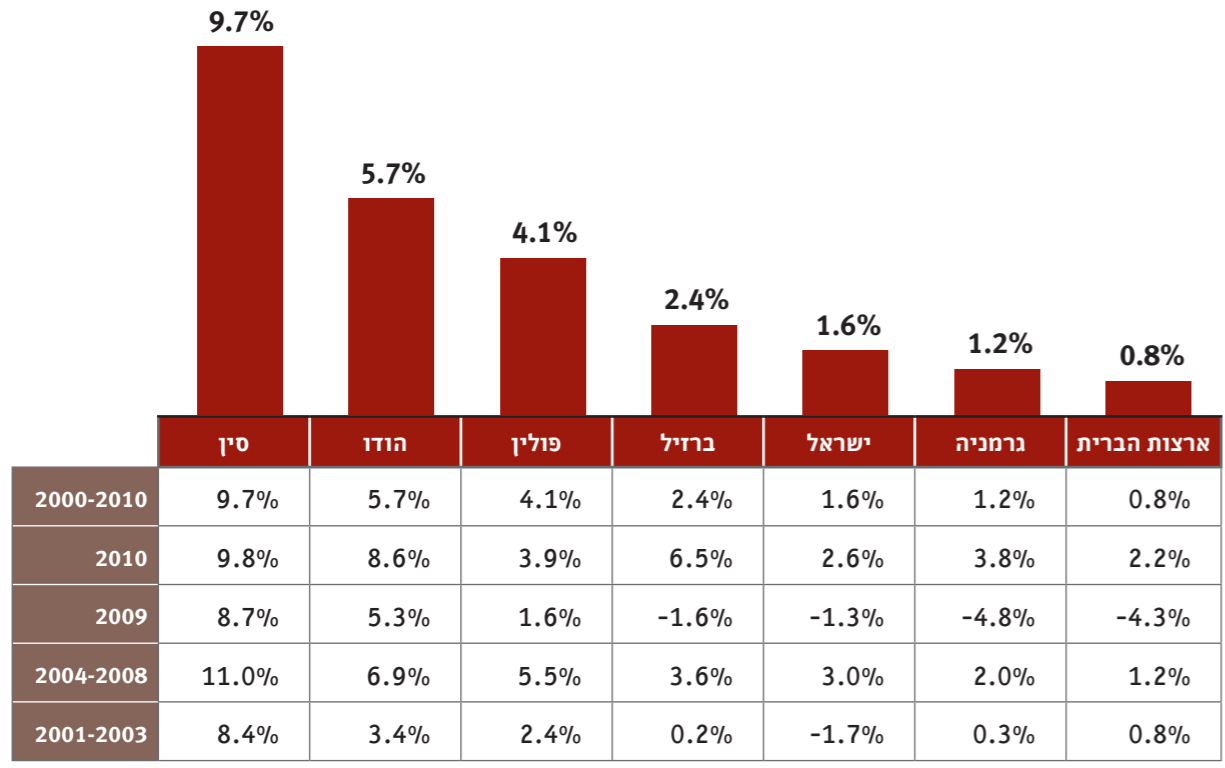
בימים אלה ניצבת ישראל בו-זמנית מול כפל הסיכונים: המשבר הפיננסי באירופה, שהיא אחד משני יעדי הייצוא העיקריים של ישראל, והסכסוך המתמשך עם הפלסטינים, ששלובים בו מתחים אזוריים רחבים יותר. כתוצאה מכך, התחזית לשנה הקרובה כלל לא ברורה.

סיכון כפול זה פוגע ביציבות הכלכלית. התרשים שלהלן, המציג נתוני צמיחה לעשור האחרון, משקף זאת בבהירות: המשבר הכלכלי הראשון אירע בתחילת העשור ונבע בעיקר ממשבר ההיי טק ומן האינפלציה השנייה; השני אירע בסופו של העשור ונבע מן המשבר הפיננסי הבינלאומי. בין שני המשברים הללו נרשמו חמש שנים של צמיחה נאה בשיעור ממוצע של כ-5%, אולם בשנות צמיחה מעטות אלה לא היה כרי לבטל את ההפסדים שנגרמו בזמן המשברים.

ישראל נתונה לסיכון כלכלי כפול. יחד עם ארצות רבות אחרות, היא נתונה לסיכון של משברים כלכליים כלליים - עולמיים, כדוגמת המשבר הפיננסי הנוכחי. במקביל, היא נתונה לסיכון של התלקחות פוליטיות אלימות עקב המצב המדיני באזורנו ובייחוד עקב היעדר הסדר מדיני עם הפלסטינים. בשני העשורים האחרונים ידעה ישראל שתי התקוממויות פלסטיניות נגד המשק השליטה הישראלית בהם - האינפלציה הראשונה והאינפלציה השנייה.

תמ"ג לנפש, מדינות נבחרות 2000-2010

שיעורי שינוי ממוצעים, לפי תקופה, מבוסס על נתוני תמ"ג לנפש, במחירים קבועים, במונחי מטבע מקומי

* תחזית.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך IMF, World Economic Outlook, October 2011

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הל"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; הל"ס, הודעה לעיתונות, "אומדן ראשון לרבע השלישי של שנת 2011", 16 בנובמבר 2011; בנק ישראל, עדכון התחזית המקרו כלכלית לשנים 2011-2012, ספטמבר 2011, www.bankisrael.gov.il

הצמיחה חשובה מכדי להשאיר בידו המגזר העסקי בלבד

ההשקעות מתרכזות בחלק קטן של ענפי המשק

ממוצע של 3.7%, לערך; ב־2010, מלאי ההון בענף זה היה גדול פי 1.4, לערך, משהיה ב־2000.

בתעשיות של טכנולוגיות מסורתיות, קצב ההשקעות היה נמוך עוד יותר – גידול שנתי ממוצע של 2%. בין השנים 2000–2010, מלאי ההון בענף זה גדל ב־20%, לערך.

התרשים שלהלן מציג את נתוני ההשקעות, באמצעות שיעורי השינוי במלאי ההון בכל ענף.

כך היה גם במהלך כל העשור 2000–2010: תעשיות הטכנולוגיה העילית משכו את כמות ההשקעות הגדולה ביותר. ההשקעה בתעשיות אלו גדלה מדי שנה בשיעור ממוצע של 8%, לערך, כולל בשנות האינפלציה.

ב־2010, מלאי ההון בענף זה היה גדול פי 2, לערך, משהיה ב־2000. ראוי לציין כי בשנת יים האחרונות, 2009–2010, מלאי ההון בענפים הללו גדל בשיעור ממוצע של 2.7% בלבד.

בענפים אחרים, ההשקעות היו נמוכות יותר. בתעשיות בעלות טכנולוגיה מעורבת, ההשקעות גדלו בשיעור שנתי

כדי לחולל צמיחה יש צורך בהשקעות. כדי לחולל צמיחה שתיטיב עם עוד ועוד ישראלים, יש צורך בהשקעות המופנות לענפים שונים ולחלקי ארץ שונים. בעשור האחרון, ההשקעות בישראל היו מרוכזות בענפים ובחלקי ארץ מעטים.

התרשים שלהלן מציג נתוני השקעות עבור ענפי התעשייה בלבד. ב־2010, השנה האחרונה עבורה יש נתונים מלאים, משכה תעשיית הטכנולוגיה העילית את ההשקעות הגדולות ביותר. אחריה באו תעשיות הטכנולוגיות המעורבות: תעשיות טכנולוגיה מעורבת־עלית ומעורבת־מסורתית.

תעשיות אלה הצטמקה לכל אורך העשור. עקרונית ניתן לראות בכך סימן חיובי לכך שהתעשייה הישראלית מפסיקה להתבסס על טכנולוגיה מסורתית ופונה לעבר טכנולוגיה עלית; בפועל, הצטמקותם של ענפים אלה מותירה עובדים ועובדות רבים ללא פרנסה ואף מחוץ לשוק העבודה; ותעשיות ההיי טק אינן מהוות פתרון עבורם, הן משום שהן דורשות השכלה גבוהה והן משום שהן ממוקמות במרכז הארץ, בעוד שתעשיות הטכנולוגיה המסורתית מצויות לרוב ביישובי הגליל והנגב.

תמונה דומה עולה מן ההתפלגות הגיאוגרפית של ההשקעות בישראל. ההשקעות מתרכזות יתר על המידה בשניים מתוך ששת מחוזות הארץ, מחוז תל אביב ומחוז המרכז; כמו כן, הן מתרכזות ביישובים המבוססים המאוגדים במסגרת "פורום ה־15" יותר מאשר בעיירות פיתוח וביישובים ערביים. אלה האחרונים מצויים למעשה מחוץ לכלכלה התעשייתית של ישראל¹.

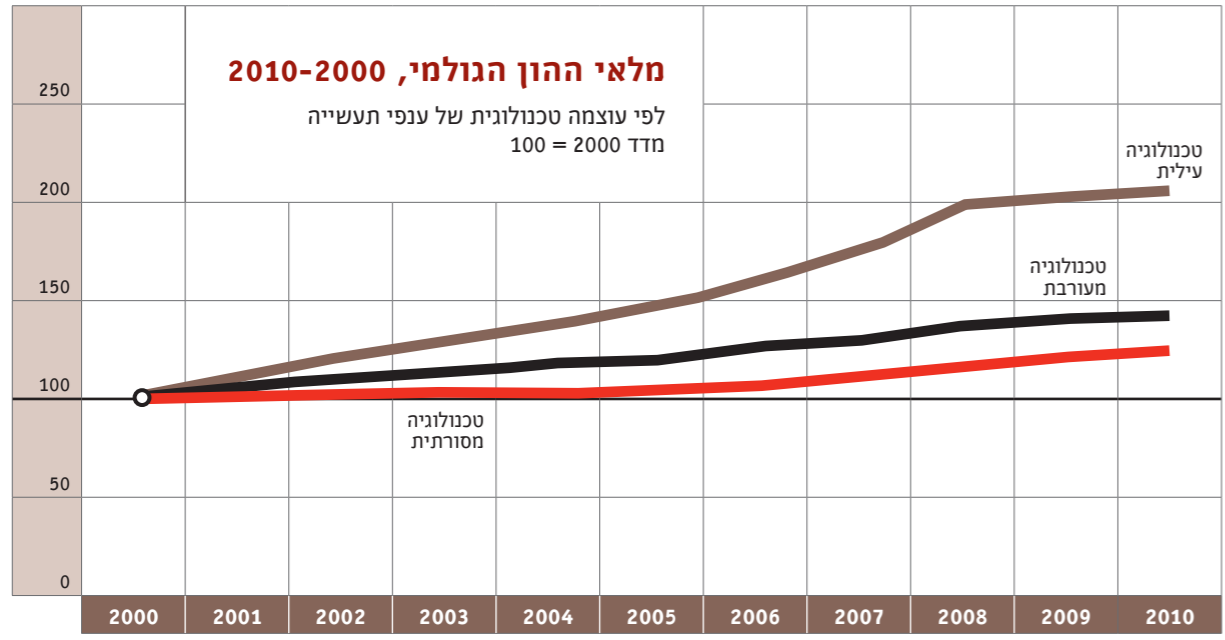
על רקע נתונים אלה ברור הוא שהשאיפה של קברניטי המשק צריכה להיות לא צמיחה גרידא ולא צמיחה המתרחשת בעיקר במרכז הארץ ומיטיבה עם שכבה דקה יחסית של כוח העבודה, אלא צמיחה שתיטיב עם שכבות רחבות של החברה. אפשר להשיג זאת, למשל, על ידי שידרוגן הטכנולוגי של תעשיות מסורתיות ובאמצעות שידרוגן ההשכלה וההכשרה המקצועית של חלקים נרחבים של כוח העבודה הישראלי. לשם כך יש צורך במאמץ רחב היקף המובל על ידי המדינה. את המשימה הזאת אי אפשר להותיר בידי המגזר העסקי, משום שמגזר זה אינו מונחה על ידי ראייה חברתית כוללת אלא על ידי שיקולי רווחיות צרים של כל אחד מן התאגידים וקבוצות ההון המרכיבים אותו.

קברניטי המשק בישראל מרכזים את כל מאמציהם בעידוד הצמיחה של המגזר העסקי. כך, למשל, הממשלה צמצמה את הוצאותיה על מנת שלא להתחרות במגזר העסקי על מקורות מימון; הממשלה הפריטה את כספי החסכון הפנסיוני על מנת שכספים אלה יוכלו לשמש כאשראי לקבוצות ההון; הממשלה הורידה את מס החברות כדי למשוך לכאן חברות זרות; ועוד. כל זאת בהנחה שצמיחה של המגזר העסקי תענה על כל מחסורי החברה הישראלית.

כל אלה חיזקו את המגזר העסקי, אך לא הובילו לצמיחה המיטיבה עם כל הישראלים. קבוצות ההון מחפשות את הרווחיות הגבוהה ביותר, וזו נמצאת רק בחלק קטן מענפי המשק.

בעשור האחרון, למשל, שיעורי הצמיחה הגבוהים ביותר נרשמו בענף ההיי טק ובענפי הבנקאות, הביטוח וקופות הגמל. ענף ההיי טק הוא פאר התעשייה הישראלית והוא מהווה כמחצית מכלל הייצוא התעשייתי של ישראל. אלא שענף ההיי טק, ביחד עם ענפי הבנקאות, הביטוח וקופות הגמל, מעסיקים, ביחד, לא יותר מכ־13% מכוח העבודה בישראל. יתרה מזאת, מרבית המועסקים בשני הענפים הם בעלי השכלה אקדמית, שרוב הצעירים והצעירות בישראל עדיין לא זוכים לה: בעשור האחרון, רק מעט יותר מרבע משכבת הגיל הגיעו ללימודים אקדמיים (ר' עמוד 28 להלן). השכר בשני ענפים אלה הוא טוב, אך כלל לא טיפוסי לשכר של כלל העובדים והעובדות במשק. לבסוף, שני הענפים הללו ממוקמים במרכז הארץ ובמקרה של ענף הבנקאות והביטוח, באזור מצומצם בתוך העיר תל אביב.

לעומת זאת, שיעורי הצמיחה הנמוכים ביותר נרשמו בתעשיות הטכנולוגיה המסורתית: למעשה, הפעילות של

הערות:
 1. מלאי ההון - סך ההוצאות של מפעלים, ממשלה ומוסדות ללא כוונת רווח על נכסים קבועים לשימוש אזרחי, עבודות בנייה בתהליך, השקעות במכונות, בציוד ובכלי תחבורה.
 2. התעשיות המעורבות כוללות מפעלי כימיה ונפט, כרייה וחציבה, פלסטיק ונומי, מכונות וציוד, כלי הובלה, תכשיטים וחפצי חן. בתרשים זה כללנו בענף התעשיות המעורבות את התעשייה המעורבת עלית ואת התעשייה המעורבת מסורתית.
 3. מלאי ההון של התעשייה המעורבת כוללים נתונים של תעשיית כלי טיס, אשר מסווגים כשייכים לתעשיית הטכנולוגיה העילית. הסיבה לכך מצויה בעובדה, שלא ניתן היה לבודד את תת ענף זה (כאמור, כלי טיס) מתוך ענף התעשייה המעורבת עלית, שבו הוא כלול.
 מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מבנק ישראל.

מה קרה ב-2010?

בשנת 2010 נרשם גידול בהכנסותיהם של כל משקי הבית. הגידול הרב ביותר נרשם בארבעת העשירונים הנמוכים: ההכנסה הממוצעת של העשירון התחתון של משקי הבית גדלה ב-5.3%, זו של העשירון השני, השלישי והרביעי גדלה ב-2.6%, בממוצע. הגידול בשאר העשירונים היתה קטן ביותר, במיוחד בעשירונים השמיני והתשיעי, 0.2% ו-0.1% בהתאמה. הגידול בהכנסות בשנת 2010 החזיר את ההכנסות של רוב העשירונים לרמתן בשנת 2008, שבסופה פרץ המשבר הפיננסי העולמי.

שיעור השינוי בהכנסה החודשית הממוצעת ברוטו של משקי בית שבראשם שכיר/ה לפי עשירונים, בש"ח ובאחוזים

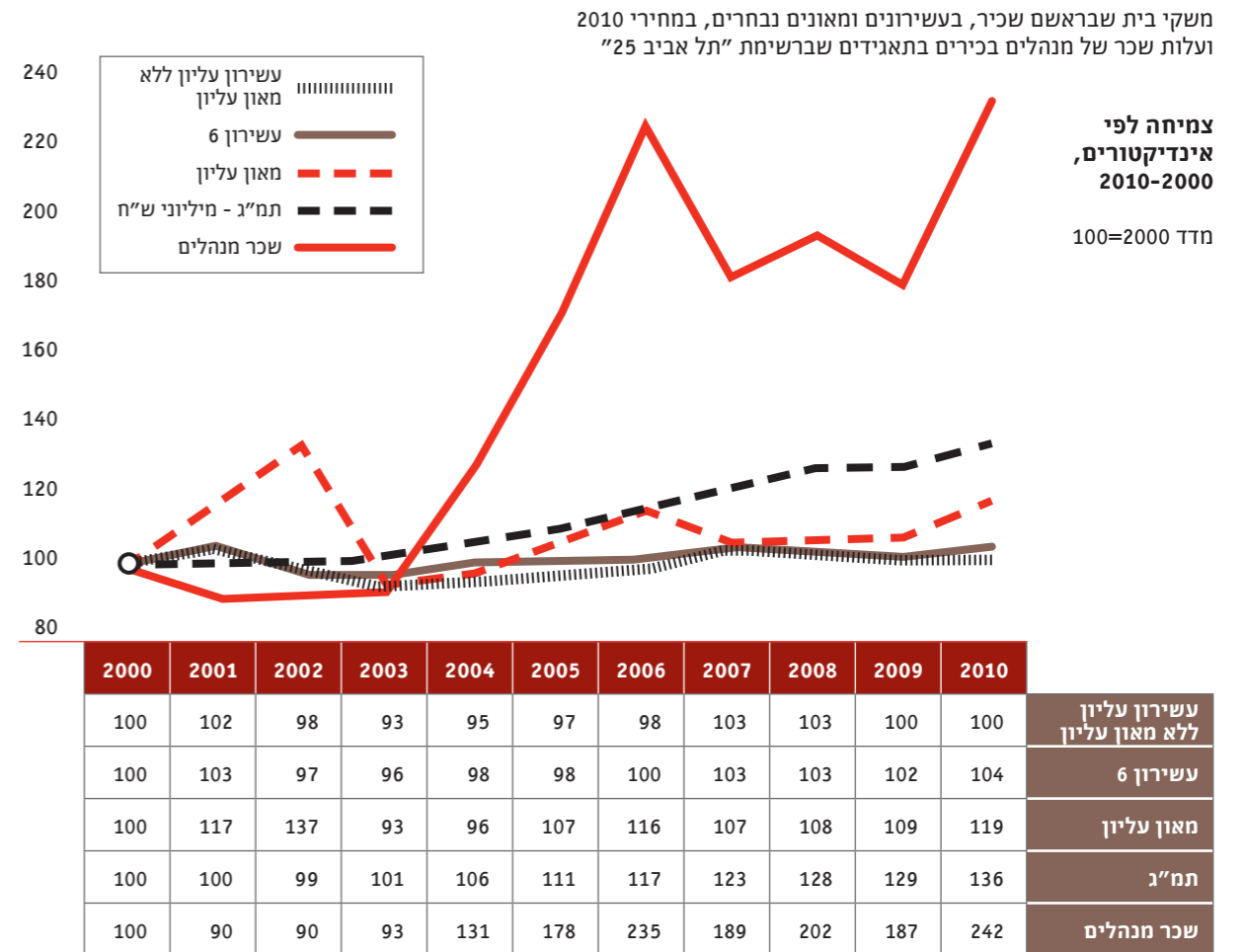
עשירון	2010-2009		2009-2008	
	ש"ח לחודש	% שינוי	ש"ח לחודש	% שינוי
1	195	5.3%	-223	-5.7%
2	155	2.6%	-113	-1.9%
3	195	2.5%	-190	-2.4%
4	256	2.7%	-145	-1.5%
5	197	1.7%	-92	-0.8%
6	190	1.3%	-60	-0.4%
7	81	0.5%	68	0.4%
8	47	0.2%	24	0.1%
9	29	0.1%	-259	-0.9%
10	501	1.1%	-626	-1.3%

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקרי הכנסות, שנים שונות.

פירות הצמיחה מחלחלים מעלה-מעלה יותר מאשר מטה

התפיסה המקרו-כלכלית השלטת בישראל טוענת כי צמיחה כלכלית מיטיבה עם כל האוכלוסייה, משום שפירותיה מחלחלים בסופו של דבר לכל שכבות האוכלוסייה. התרשים שלהלן מציג את הקשר בין הצמיחה (הגידול בתמ"ג) במהלך עשר השנים 2000-2010 ובין השינוי בהכנסה של ארבע שכבות בחברה הישראלית: העשירון השישי, המייצג כאן את משקי הבית עם הכנסה ממוצעת; העשירון העליון ללא המאון העליון; והמנהלים הבכירים בתאגידים הנסחרים בבורסה, המייצגים כאן את האלפיון העליון. ניתן לראות כי בעשור האחרון, שבמהלכו גדל התמ"ג בכשליש, ההכנסה של העשירון העליון (ללא המאון העליון)

תמ"ג והכנסה שנתית למשק בית בישראל, 2010-2000

הערות:
 1. כל הנתונים שלעיל חושבו במקור במונחים שנתיים ובמחירי 2010.
 2. עשירון עליון (עשירון 10) - נתוני העשירון העליון חולקו לעשרה עשירונים מהם נבנו שני משתנים: האחד, עשירון עליון ללא מאון עליון כולל את המאונים 1 עד 9. השני, המאון, כולל את המאון העליון של העשירון העשירי.
 3. ההכנסה של העשירון השישי ושל העשירון העליון ללא המאון העליון הינה הכנסה כספית ברוטו בש"ח של משקי בית של שכירים.
 4. שכר מנהלים - עלות השכר ברוטו של מנהלים בכירים ב-25 החברות הנדולות בבורסה.
 5. הכנסות המאון העליון הן קרוב לודאי גבוהות יותר: מאז 2006 אין הלמ"ס כוללת בחישוב את עשרת ההכנסות הגבוהות ביותר של פרטים ומשקי בית, ובמקום זאת משתמשת בממוצע משוקלל שלהם.
 מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, שנים שונות; גלובס, מוסף שכר מנהלים, שנים שונות.

ומה קרה בכל העשור 2000-2010?

- כאשר בוחנים את הכנסות משקי הבית לפי עשירונים על פני העשור 2000-2010 כולו, עולה התמונה הבאה:
  - עבור רוב העשירונים, השנים הטובות ביותר היו בתחילת העשור הקודם, ובמיוחד שנת 2001. עם זאת, בסוף העשור היו ההכנסות של רוב העשירונים גבוהות משהיו בתחילתו, למעט עשירונים 2 ו-3.
  - האינתיפאדה השנייה פגעה בהכנסת משקי הבית בכל העשירונים. הפגיעה נמשכה חמש שנים - 2002-2006.
- במהלך רוב השנים הללו, ההכנסה של משקי הבית בעשירונים 1 עד 9 היתה נמוכה מן ההכנסה שלהם בשנת 2001. בעשירון העליון, הירידה בהכנסת משקי הבית החלה רק ב-2003 ונמשכה ארבע שנים, עד 2006.
- עבור רוב העשירונים (1 עד 9), ההתאוששות ממשבר האינתיפאדה החלה רק ב-2007 - והיא לא החזיקה מעמד זמן רב; המשבר הפיננסי העולמי שפרץ בסוף 2008 פגע בכל העשירונים למעט 7 ו-8; אצל
- החזירה את ההכנסות לרמתן ב-2008. הכנסת משקי בית בעשירון העליון ירדה רק פעמיים במהלך העשור, ב-2003 וב-2009, אלא שגם לאחר ירידה זו, הכנסתם ב-2010 היתה גבוהה בכי-4% מאשר ב-2000.
- העשירונים 1 עד 6, הירידה בהכנסה החלה כבר ב-2008 והיא נמשכה גם ב-2009.
- בשנת 2010 נרשמה עלייה בהכנסות של כל העשירונים, במיוחד בקרב ארבעת העשירונים הנמוכים. עלייה זו

הכנסה חודשית ממוצעת ברוטו למשק בית שבראשו שכיר/ה

2010-2000; בש"ח, במחירי 2010

עשירון	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	שיעור השינוי 2010-2000	ש"ח לחודש	עשירון
1	3,866	3,943	3,597	3,670	3,609	3,736	3,772	3,938	3,921	3,699	3,894	0.7%	28	1
2	6,218	6,304	5,990	5,835	5,834	5,880	5,937	6,206	6,067	5,954	6,109	-1.8%	-109	2
3	7,990	8,137	7,729	7,508	7,558	7,565	7,624	8,002	7,901	7,712	7,907	-1.0%	-83	3
4	9,760	9,976	9,383	9,206	9,409	9,376	9,499	9,834	9,728	9,584	9,840	0.8%	80	4
5	11,656	11,940	11,303	11,062	11,394	11,369	11,505	11,858	11,781	11,690	11,887	2.0%	231	5
6	13,873	14,271	13,449	13,253	13,600	13,636	13,821	14,321	14,233	14,174	14,364	3.5%	491	6
7	16,750	17,022	16,156	15,844	16,379	16,404	16,640	17,207	17,055	17,123	17,204	2.7%	454	7
8	20,727	21,009	19,939	19,224	19,945	20,297	20,396	21,399	21,039	21,063	21,110	1.8%	383	8
9	26,924	27,442	25,817	24,696	25,712	26,236	26,544	27,644	27,350	27,092	27,121	0.7%	197	9
10	45,843	47,846	48,423	42,351	43,696	45,195	45,613	47,462	47,650	47,024	47,525	3.7%	1,682	10

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הל"מ, סקרי הכנסות, שנים שונות.

אי שוויון בארצות ה-OECD

מדינה	מדד ג'יני, שנות ה-2000 המאוחרות
צ'ילה	0.494
מקסיקו	0.476
טורקיה	0.409
ארה"ב	0.378
ישראל	0.371
פורטוגל	0.353
הממלכה המאוחדת	0.345
איטליה	0.337
ניו-זילנד	0.330
יפן	0.329
קנדה	0.324
ספרד	0.317
OECD (34)	0.314
יוון	0.307
גרמניה	0.295
הולנד	0.294
אירלנד	0.293
צרפת	0.293
לוקסמבורג	0.288
הונגריה	0.272
אוסטריה	0.261
בלגיה	0.259
פינלנד	0.259
שבדיה	0.259
צ'כיה	0.256
נורווגיה	0.250
דנמרק	0.248

האי שוויון בישראל – מן הגבוהים בארצות ה-OECD

האי שוויון בישראל הוא מן הגבוהים בארצות ה-OECD, ארגון יוקרתי אליו הצטרפה ישראל בשנת 2010. על פי מדד ג'יני, היא ממוקמת במקום ה-5 מבין 27 מדינות.

מדד ג'יני בוחן את מיקומה של מדינה בין שני קצוות: הקצה האחד, שערכו אפס, מסמן מצב שבו ההכנסה מתחלקת באופן שווה בין כולם; הקצה השני, שערכו אחד, מסמן מצב שבו כל ההכנסה מצויה בידיו של אדם אחד.

מאז אמצע שנות ה-1980, האי שוויון – מדד ג'יני – גדל בחלק גדול מארצות ה-OECD ובממוצע, ב-4.3%. בישראל עלה מדד הג'יני מ-0.326 ל-0.371 – עלייה של 13.8%.

Source: OECD, *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, Table A1.1. November 23, 2011

חלקם בעוגה של 4 העשירונים הנמוכים קטן, חלקו של העשירון הגבוה גדל

ב-2010, חלקם של ארבעת העשירונים הנמוכים של משקי הבית בעוגת ההכנסות הכללית היה קטן מעט משהיה בתחילת העשור; חלקו של העשירון העליון היה גדול יותר. הרושם העיקרי שמתיר הלוח שלהלן הוא, יציבותו העמוקה של האי-שוויון בישראל: הפערים בין העשירונים קשיחים ביותר וחלקם הזעום של העשירונים הנמוכים בעוגת ההכנסות, במקום שיגדל, קטן.

חלוקת ההכנסות לפי עשירונים, 2010-2000

מחושב על פי הכנסה חודשית ברוטו של משקי בית שבראשם שכירים, באחוזים

עשירון	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
1	2.3	2.2	2.4	2.3	2.3	2.3	2.3	2.4	2.2	2.3	2.4
2	3.7	3.6	3.6	3.7	3.7	3.7	3.7	3.8	3.7	3.8	3.8
3	4.7	4.7	4.7	4.8	4.7	4.7	4.8	4.9	4.8	4.8	4.9
4	5.9	5.8	5.8	5.9	5.9	5.9	6.0	6.0	5.8	5.9	6.0
5	7.1	7.1	7.1	7.1	7.1	7.1	7.3	7.2	7.0	7.1	7.1
6	8.6	8.6	8.5	8.5	8.6	8.5	8.7	8.7	8.3	8.5	8.5
7	10.3	10.4	10.2	10.3	10.3	10.3	10.4	10.4	10.0	10.1	10.2
8	12.6	12.8	12.6	12.7	12.6	12.7	12.7	12.6	12.3	12.5	12.7
9	16.2	16.4	16.4	16.5	16.5	16.4	16.4	16.2	16.0	16.3	16.5
10	28.5	28.5	28.6	28.3	28.3	28.3	27.8	27.7	29.9	28.5	28.0
סה"כ עשירונים 4-1	16.6	16.3	16.6	16.7	16.6	16.6	16.8	17.2	16.5	16.9	17.0
סה"כ עשירונים 10-9	44.7	44.9	45.0	44.7	44.7	44.7	44.2	43.9	45.9	44.8	44.5
סך הכל	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

הערה: שיעורי השינוי שמוצגים בלוח שלעיל חושבו מתוך נתוני המקור. לכן, תיתכן אי התאמה של עשירית האחוז בלוח. מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2010 התקבל מגף צריכה שבלמ"ס.

פערי שכר לשעה בין גברים לנשים

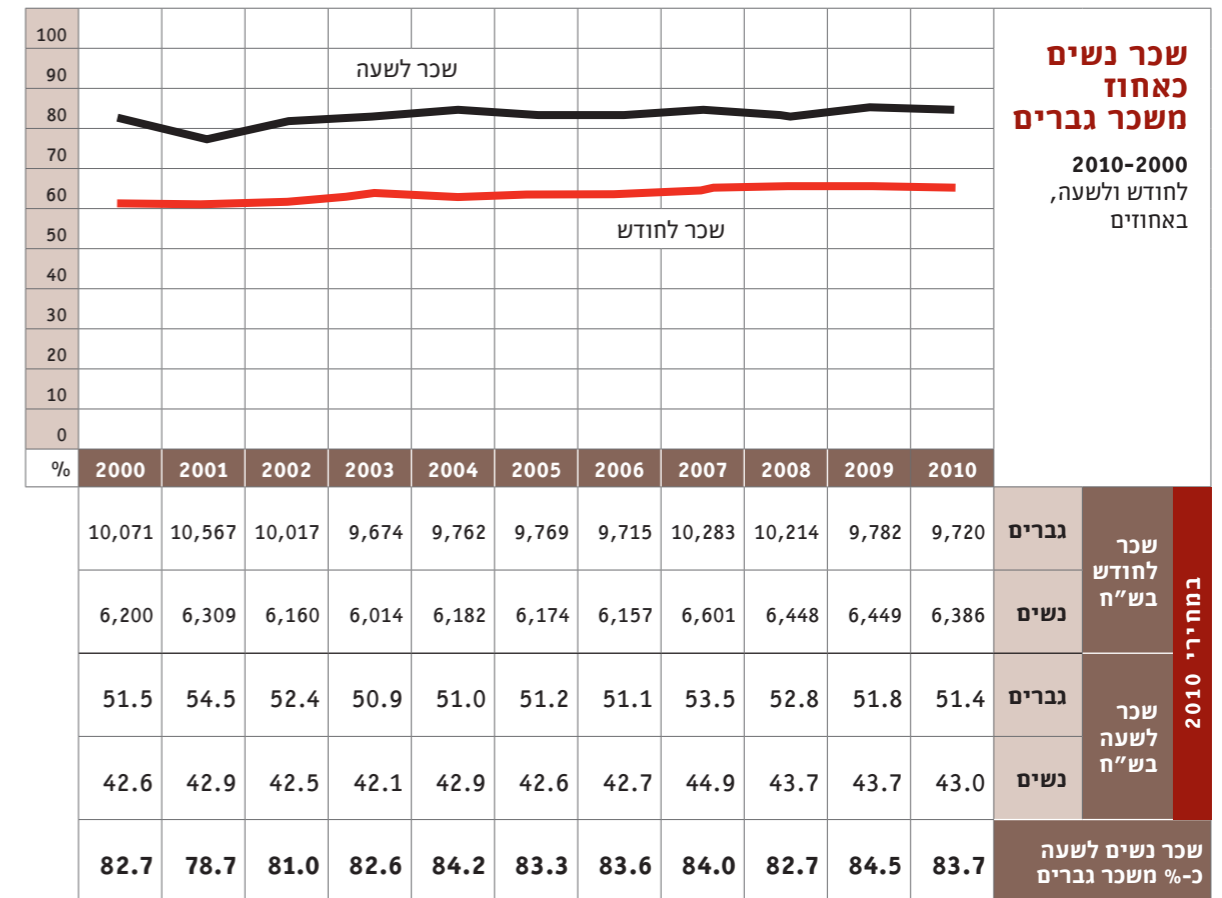
ארצות נבחרות, 2008, באחוזים

מדינה	פערי השכר
צ'כיה	26.2
גרמניה	23.2
יוון	22.0
בריטניה	21.4
הולנד	19.6
צרפת	19.2
ישראל	17.3
נורבגיה	17.2
דנמרק	17.1
ספרד	17.1
שבדיה	17.1
קנדה	16.2
ארה"ב	12.7

מקור: UNECE Statistical Division Database, November 2011

ב-2010, פער השכר בין גברים ונשים נותר יציב

פערי השכר בין נשים לגברים יציבים ביותר. להלן מוצגים נתוני שכר לחודש ושכר לשעה. נתוני השכר לחודש פחות משמעותיים מכיוון שנשים רבות עובדות במשרות חלקיות ו/או זמניות. מכל מקום, ב-2010, השכר הממוצע לחודש של נשים עמד על 6,386 ש"ח - 66% לערך מהשכר הממוצע של גברים. זהו שיפור בהשוואה ל-2000, אז עמד היחס על 61.6%. הנתון המשמעותי יותר הוא השכר לשעה. השכר הממוצע לשעה של נשים עמד על 43.0 ש"ח - 84% מהשכר לשעה של גברים. הפער בין שכר הנשים לשעה ובין שכר הגברים לשעה נותר יציב למדי במהלך כל העשור האחרון, כאשר שכר הנשים לשעה מהווה כ-83%-84% משכר הגברים לשעה.

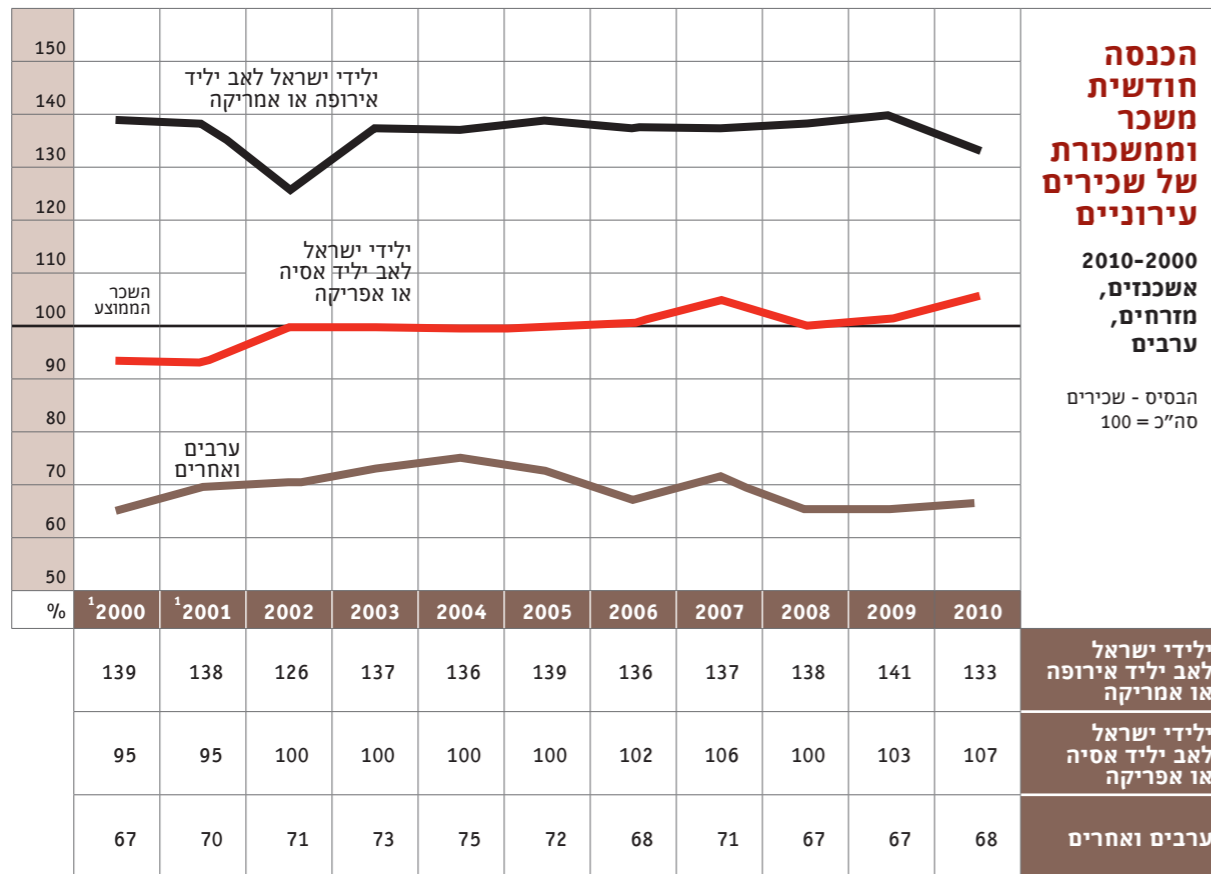
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות.

ב-2010, שכרם של שכירים עירוניים מזרחים עלה, של שכירים אשכנזים ירד, של שכירים ערבים נותר ללא שינוי

ההכנסה של מקביליהם המזרחים עלתה בארבע נקודות האחוז ועמדה על 7% מעל הממוצע. זהו תיקון קל בהכנסתם של השכירים העירוניים המזרחים לאחר הירידה שנרשמה בשנת 2008. הכנסתם של השכירים העירוניים הערבים נותרה כמעט ללא שינוי, והיתה נמוכה בשליש מהממוצע הארצי.

ב־2010, ההכנסה החודשית של שכירים עירוניים אשכנזים ירדה יחסית להכנסה החודשית הממוצעת של כלל השכירים העירוניים – בשמונה נקודות אחוז, מ־41% מעל הממוצע ב־2009 ל־33% מעל הממוצע ב־2009.

פערי השכר בין יהודים לערבים ובין יהודים מזרחים (ילידי ישראל לאב יליד אסיה או אפריקה) ליהודים אשכנזים (ילידי ישראל לאב יליד אירופה או אמריקה) מושרשים ויציבים – למרות תנודות קלות.

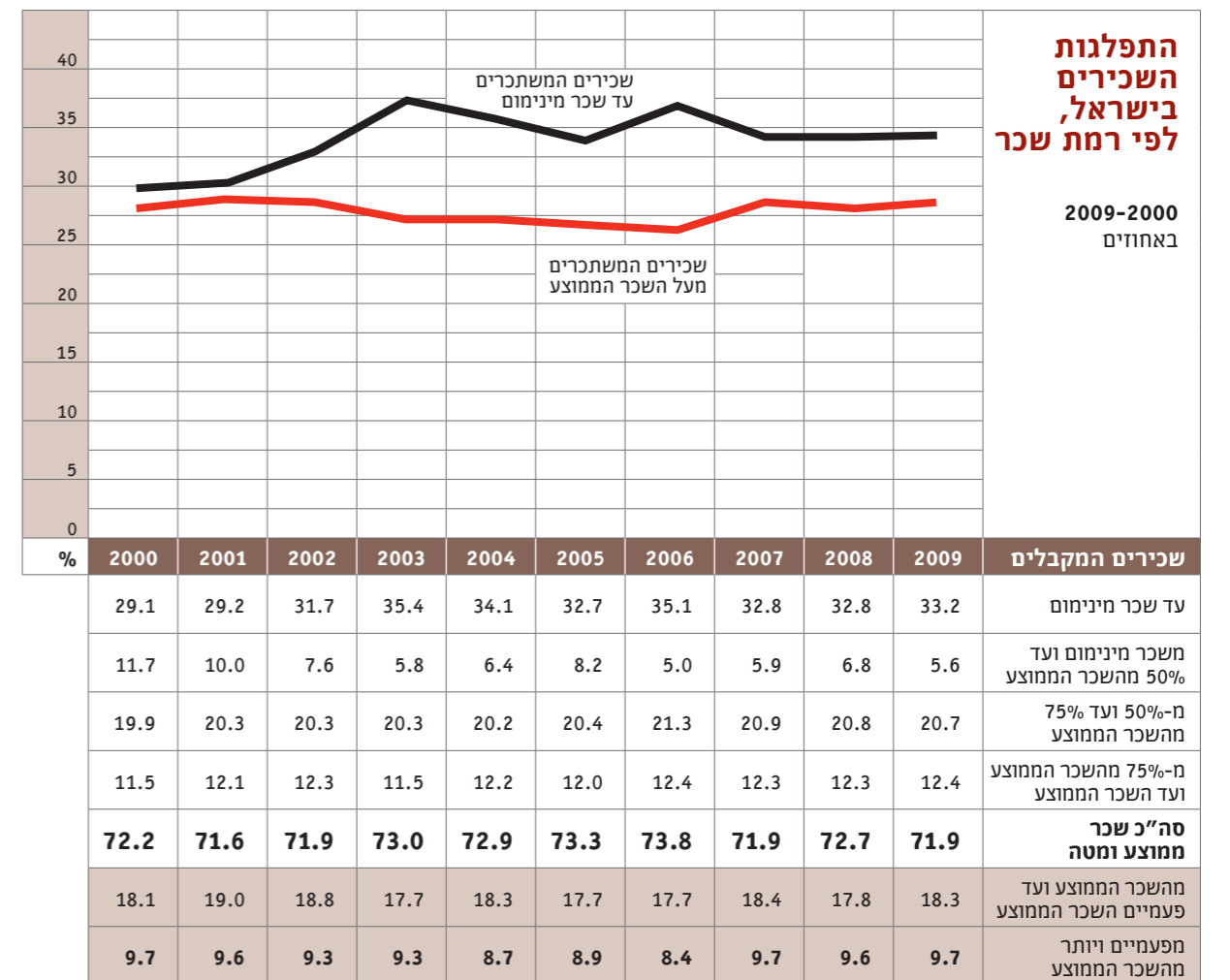
הערות:
 1. לא כולל את אוכלוסיית מזרח ירושלים.
 2. שכיר - כל נסקר/ת שהיתה לו הכנסה כלשהי משכר ומשכורת ב-3 החודשים שלפני ביקור הפוקד.
 3. שכר: תשלום תמורת עבודה שנעשתה בפרק זמן קצוב; משכורת: שכר קבוע של עובד שהוא מקבל בדרך כלל אחת לחודש.
 4. הכנסה משכר ומשכורת - הכנסות משכר עבודה של פרטים שכירים.
 מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2010 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

שיעור המשתכרים מתחת לשכר מינימום גבוה משהיה בתחילת העשור הקודם

עד 2006 ל־26.1%. לאחר מכן הוא עלה ושב לרמתו בתחילת העשור. חלקם של כל הישראלים המשתכרים שכר ממוצע ומטה עמד בשנת 2009 על 71.9%, וזאת לאחר שב־2006 כבר עמד על 73.8%. בתחילת העשור הקודם עמד השיעור על 72.2%.

באשר לשנים 2000-2009, הנתונים מראים על גידול בשיעור המשתכרים עד שכר מינימום: בשנת 2000, שיעורם עמד על 29.1% מכלל השכירים; בשנת 2009 עלה שיעורם ל־33.2%, וזאת לאחר שב־2006 הוא כבר הגיע ל־35.1%. לעומת זאת, שיעורם של שכירים המשתכרים שכר ממוצע ומעלה, שעמד ב־2000 על 27.8% מכלל השכירים, ירד

עד כה בדקנו את פערי ההכנסות בין משקי הבית. עתה נבחן את פערי השכר ברמת העובד/ת הבודד/ה. המוסד לביטוח לאומי מפרסם נתונים על שכר השכירים לפי שלוש רמות: עד שכר מינימום, עד השכר הממוצע ומעל השכר הממוצע. למרבה הצער, נתונים אלה מתפרסמים באיחור של שנתיים ולכן אין בידו להצביע על מה שקרה ב־2010.

הערה: השכר הממוצע לעובד שכיר לחודש עבודה עמד ב-2009 על 8,562 ש"ח, במחירים שוטפים. הנתונים לשנת 2010 עדיין לא התפרסמו. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך זק בנדל"ק, ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים, המוסד לביטוח לאומי, שנים שונות.

הצטמקות ב-2009

הצטמקות המעמד הבינוני נמשכה הן בשנות משבר האינפליציה השנייה והן בגל הצמיחה 2004-2008. בין 2001 ל-2003 הצטמק הרובר הבינוני כשבע עשיריות האחוז, מ-28.9% מכלל משקי הבית ל-28.2% ב-2003. במהלך חמש שנות הצמיחה 2004-2008 המשיך המעמד הבינוני להתכווץ עד שהגיע ב-2009 ל-26.6% מכלל משקי הבית - השיעור הנמוך ביותר בעשור האחרון.

תקופה הצטמק גם חלקו של הרובר הבינוני בעוגת ההכנסות, בשיעור של 6.8%, מ-22.0% מן העוגה ל-20.5% ממנה. כל הסכום שנגרע מן הרובר הבינוני עבר לידי הרובר הגבוה.

יצויין כי הרובר הגבוה כולל - על פי ההגדרה בה בחרנו של הרובר הבינוני - חלק מעשירון 7 וכן את העשירונים 8, 9 ו-10, דהיינו, כ-35% ממשקי הבית.

שבעמוד הבא מעלה כי הכנסותיהם של משקי הבית בעשירונים 4 עד 7 החזירו לעצמם את שהפסידו בשנת 2009, שנת המשבר הפיננסי, ואף מעבר לכך.

אולם במבט היסטורי, ניתן לראות כי המגמה השלטת היא הצטמקות מתמשכת של המעמד הבינוני. בין השנים 1998-2009 הצטמק הרובר הבינוני בישראל בשיעור של 7%, לערך, מ-28.5% ל-26.6% מכלל משקי הבית. באותה

ב-2010, הרובר הבינוני התרחב מעט, לאחר

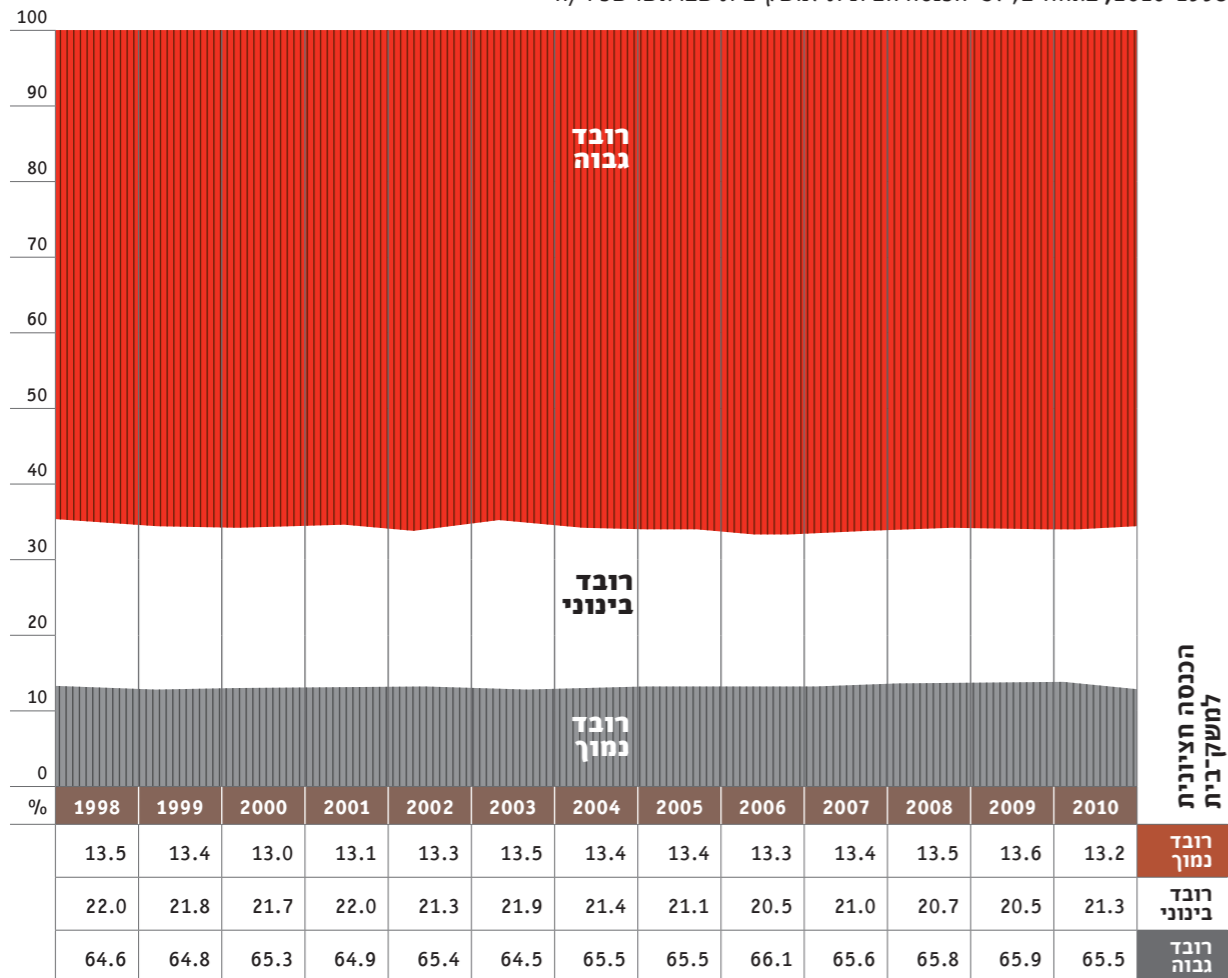
וחלק מעשירון 7 של משקי הבית. ובכן: ב-2010 התרחב מעט הרובר הבינוני, לאחר שהוא הצטמק ב-2009: חלקו בקרב כלל משקי הבית בישראל עלה, מ-26.6% ל-27.8%; וחלקו בעוגת ההכנסות של כלל משקי הבית גדל גם הוא מעט, מ-20.5% ל-21.3%. (עוגת ההכנסות היא הסכום המתקבל כאשר סוכמים את ההכנסה ברוטו של כל משקי-הבית בישראל). עיון בלוח

גבוהה מ-125% מן ההכנסה החציונית של משקי-הבית; והרובר הנמוך, שבו מצויים כל משקי-הבית שהכנסתם נמוכה מ-75% מן ההכנסה החציונית של משקי-הבית. (ב-2010, ההכנסה החציונית של משקי הבית עמדה על 13,031 ש"ח וברובר הבינוני נכללו משקי בית עם הכנסות שבין 9,773 ש"ח ו-16,289 ש"ח). על פי הגדרה זו, המעמד הבינוני חובק את העשירונים 5 ו-6 וכן חלק מעשירון 4

על האי-שוויון בחלוקת ההכנסות ניתן לעמוד גם באמצעות בחינה של מצב המעמד הבינוני בישראל. מהו המעמד הבינוני? חילקנו, לפי הנהוג במחקרים בינלאומיים, את משקי-הבית לשלושה רבדים: הרובר הבינוני, שבו מצויים כל משקי-הבית שהכנסתם היא בגובה של 75% עד 125% מן ההכנסה החציונית של משקי-הבית; הרובר הגבוה, שבו מצויים כל משקי-הבית שהכנסתם

חלקו של כל רובד בעוגת ההכנסות

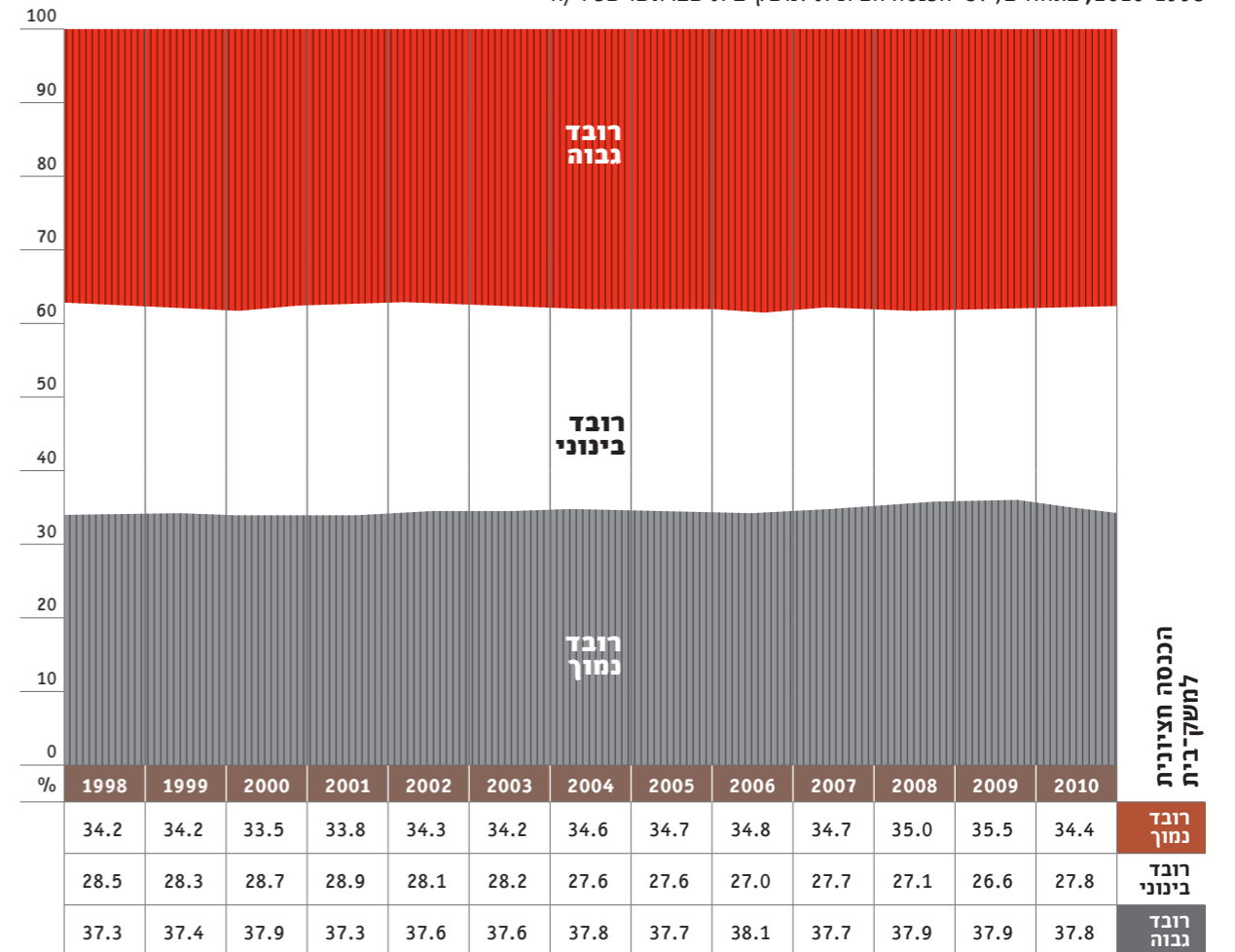
1998-2010, באחוזים, לפי הכנסה חציונית למשק-בית שבראשו שכיר/ה

הערה: גבולות המעמד הבינוני הם בין 75%-ל-125% מן ההכנסה החציונית של משקי-בית. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, שנים שונות.

שיעור משקי-הבית בכל רובד

1998-2010, באחוזים, לפי הכנסה חציונית למשק-בית שבראשו שכיר/ה

הערה: גבולות המעמד הבינוני הם בין 75%-ל-125% מן ההכנסה החציונית של משקי-בית. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, שנים שונות. הנתונים על המעמד הבינוני הופקו ע"י לודה גרמש.

שכר המנהלים הבכירים עלה ב-2010 – לרמה הגבוהה ביותר בעשור כולו

ש"ח ל-11.97 מיליון ש"ח ב-2010 (998 אלף ש"ח בחודש).

ב-2000, עלות השכר החודשית של המנהלים הבכירים בחברות ברשימת "תל אביב 25" היתה גבוהה פי 49 מן השכר הממוצע במשק; ב-2010 היא עמדה על פי 114 מן השכר הממוצע במשק.

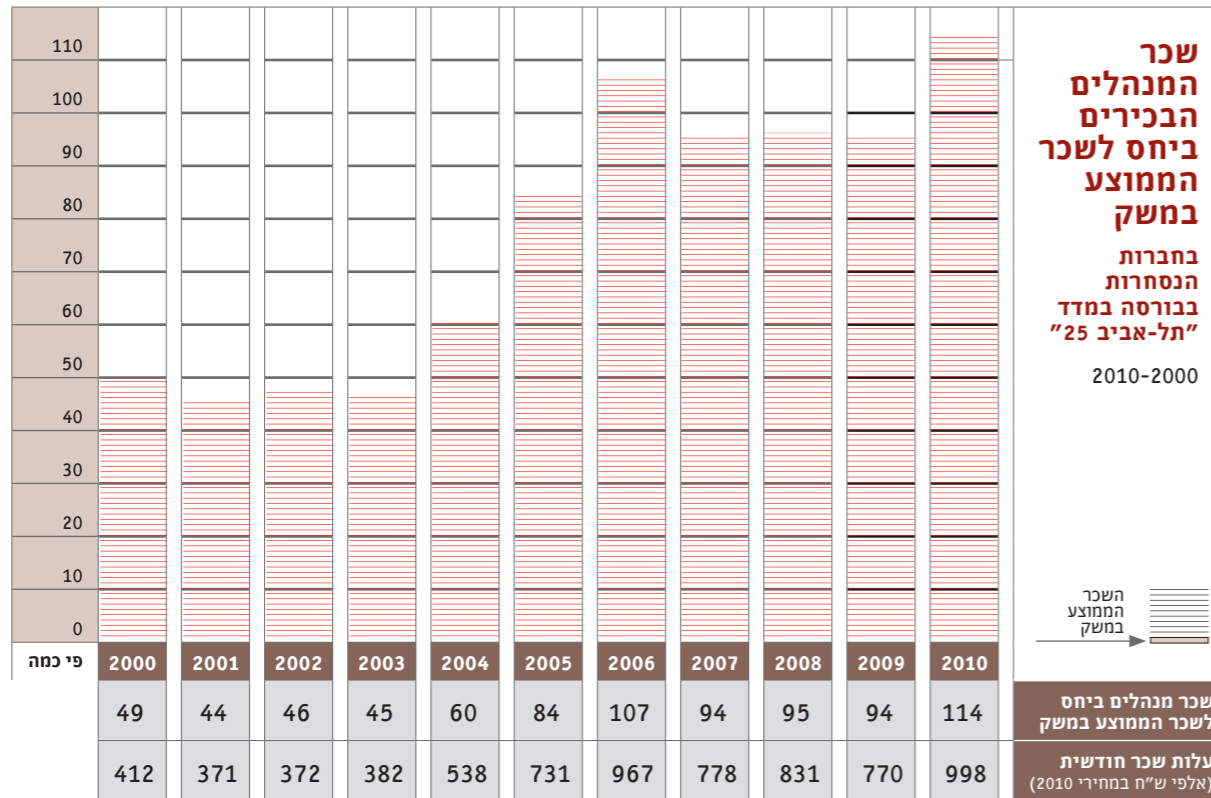
בנוסף על השכר, רבים ממנהלי החברות הללו נהנו מתגמולים נוספים כדוגמת אופציות.

במקביל, נרשם גידול בעלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בחברה הכלולה ברשימת "תל-אביב 100" (100 החברות הגדולות בבורסה). עלות זאת הגיעה ל-6.85 מיליון ש"ח, או 571 אלף ש"ח בחודש, בממוצע – עלייה ריאלית של 15% לערך לעומת שנת 2009.

נתונים אלה משתלבים במגמה שאפיינה את כל העשור הנוכחי: הגידול בשכר המנהלים הבכירים בתאגידים העסקיים הנסחרים בבורסה. בין 2000 ל-2010 קפצה עלות השכר השנתית של המנהלים הבכירים בחברות ברשימת "תל אביב 25" כמעט פי 2.5: מ-4.94 מיליון ש"ח ב-2000 (במונחים חודשיים, 412 אלף

בקצה העליון של טבלת השכר נמצאים המנהלים הבכירים של החברות הנסחרות בבורסה. (מעליהם נמצאים, כמובן, בעלי ההון שמעסיקים אותם, אך על הכנסותיהם של אלה – מרווחים, מניירות ערך ועסקאות מטבע, מנדל"ן וכיו"ב – אין אוספים נתונים. גם שכרם של מנהלים בכירים בחברות שאינן נסחרות בבורסה אינו מתפרסם).

ב-2010, עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בכיר בחברה הכלולה ברשימת "תל-אביב 25" (25 החברות הגדולות בבורסה) גדלה ב-30% (9) ועמדה על 11.97 מיליון ש"ח בשנה, או 998 אלף ש"ח בחודש.

מקור: עיתון גלובס, 31.3.2011.

היקפו של המעמד הבינוני בישראל הוא מן הנמוכים בארצות המערב, כפי שניתן לראות בלוח שלהלן, הלקוח מניתוחו שערך Steven Pressman על בסיס נתוני ה-Luxemburg Income Study. Pressman הגדיר את הרובד הבינוני כמשתרע בין 75% ל-150% מן ההכנסה החציונית של משקי הבית, ועל כן הנתונים שלו גבוהים מאלה שאנו הצגנו לעיל, הנוגעים למשקי בית שהכנסתם נעה בין 75% ל-125% מן ההכנסה החציונית של משקי הבית. Pressman מציין כי ככל שהאי שוויון בארץ נתונה גבוה יותר, היקפו של המעמד הבינוני קטן יותר.

שיעור משקי הבית של הרובד הבינוני בכלל משקי הבית

ארצות נבחרות, אמצע שנות ה-2000

מדינה	חלקו של המעמד הבינוני
דנמרק (2004)	62.9%
שבדיה (2005)	61.1%
נורווגיה (2004)	59.7%
הולנד (2004)	58.5%
פינלנד (2004)	55.8%
בלגיה (2000)	55.0%
אוסטריה (2004)	54.6%
גרמניה (2004)	52.1%
צרפת (2005)	51.3%
שוויץ (2004)	50.7%
איטליה (2004)	46.8%
קנדה (2004)	46.2%
יוון (2004)	46.2%
בריטניה (2004)	45.0%
ספרד (2004)	44.2%
אירלנד (2004)	42.9%
אוסטרליה (2003)	40.3%
רוסיה (2000)	39.6%
ארה"ב (2004)	38.6%
ישראל (2005)	36.0%
מקסיקו (2004)	33.8%
ברזיל (2006)	33.5%

הערה: רובד בינוני מוגדר כמשק בית שהכנסתו בין 75% ל-150% של ההכנסה החציונית של משקי הבית. מקור: Steven Pressman, March 2007. "Cross-National Comparisons of Poverty and Income Inequality." In Journal of Economic Issues.

הקצוות מתרחקים זה מזה

בתחתית סולם ההכנסות נמצאות משפחות שהכנסתן כה נמוכה עד שהיא מציבה אותן מתחת לקו העוני (המוגדר כהכנסה השווה ל-50% או פחות מן ההכנסה החציונית של המשפחות בישראל).

ב-2010 ירדה מעט תחולת העוני ועמדה על 19.8%.

בעשור האחרון, השינוי המשמעותי בשיעור העוני התרחש בין 2001 ל-2004, כאשר השיעור עלה מ-17.7% ל-20.3%. זאת, בעקבות הקיצוצים הגדולים שנעשו בתקופת משבר האינתיפאדה השנייה במערך הקצבאות של המוסד לביטוח לאומי. מאז, ישראל מתקשה לחזור

לשיעור העוני של תחילת העשור, שהיה גבוה מאוד ממילא.

הסיבות לכך רבות: היעדר השקעות ביישובים הערביים, שיעור נמוך של השתתפות בכוח העבודה של נשים ערביות וגברים יהודיים חרדים, מספר רב של משרות חדשות שהן חלקיות, העסקה גוברת של עובדי ועובדות שירותים באמצעות קבלני כוח אדם, ועוד.

גל הצמיחה שבין סיום האינתיפאדה השנייה ובין פריצת המשבר הפיננסי והכלכלי העולמי הצליח לבלום את התפשטות העוני, אך לא לצמצם את ממדיו.

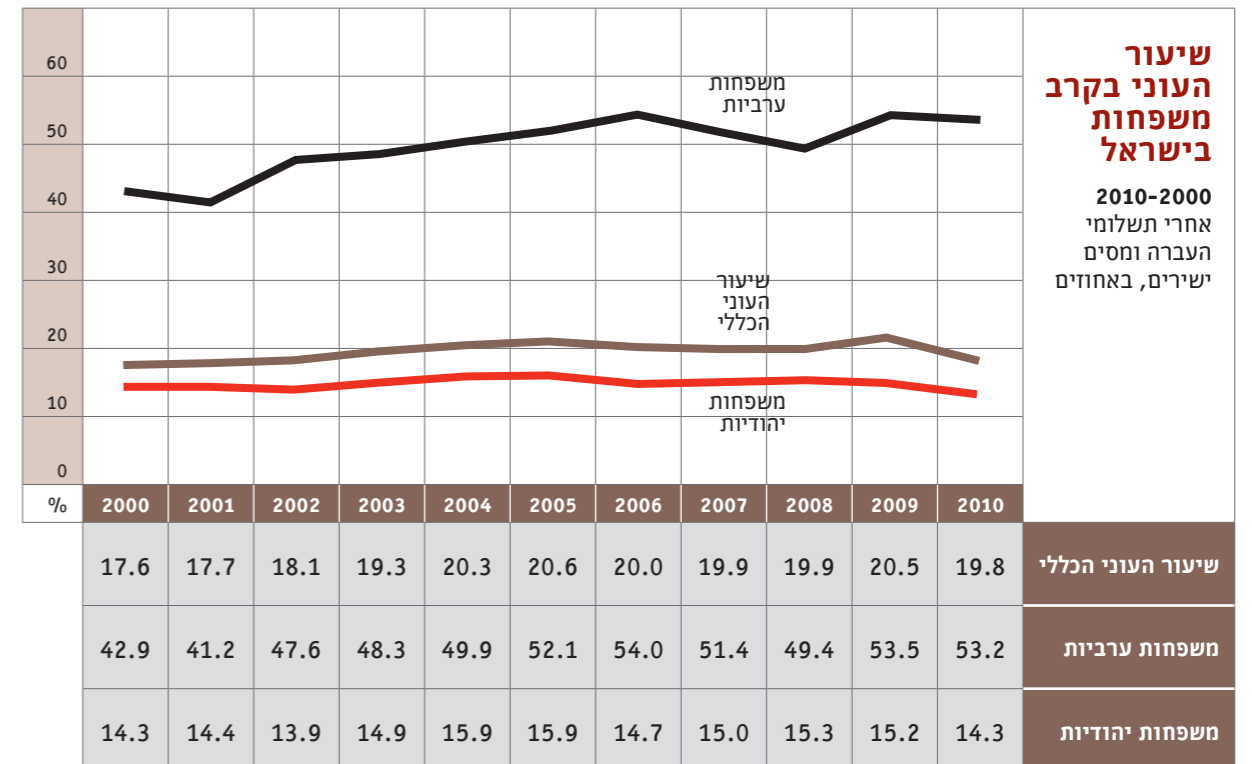
גידול חד במיוחד נרשם בהיקף העוני בקרב המשפחות הערביות: מ-41.2% ב-2001 ל-54.0% ב-2006. בשנים שלאחר מכן נרשמה ירידה, אולם בשנת 2009 שיעור העוני בקרב משפחות ערביות עלה באופן חד והגיע ל-53.5%. גם בתחילת העשור, יש להזכיר, התמונה לא היתה ורודה, שכן שיעור העוני בקרב הערבים היה גבוה אז פי 2.9, כמעט, מן השיעור בקרב היהודים. בקרב היהודים, שיעור העוני הגבוהים ביותר הם בקרב החרדים והם דומים לאלה של האוכלוסייה הערבית.

שיעור העוני בארצות ה-OECD

מחצית שנות ה-2000, בקרב משקי בית, לאחר מסיים ישירים והעברות

מדינה	שיעור העוני
ישראל	20.6
מקסיקו	18.4
טורקיה	17.5
ארה"ב	17.1
יפן	14.9
אירלנד	14.8
ספרד	14.1
יוון	12.6
קנדה	11.7
איטליה	11.4
גרמניה	11.0
ניו זילנד	10.8
בלגיה	8.8
לוקסמבורג	8.1
פינלנד	7.3
צרפת	7.1
נורווגיה	6.8
אוסטריה	6.6
דנמרק	5.3
שוודיה	5.3

הערה: קו העוני מוגדר כ-50% מההכנסה החציונית (הפנויה) למשק בית. מקור: www.stats.oecd.org/index.aspx

שיעור העוני בקרב משפחות בישראל
2010-2000 אחרי תשלומי העברה ומסים ישירים, באחוזים

הערות:
1. נתונים לשנים 2001-2000 אינם כוללים את אוכלוסיית מזרח ירושלים.
2. נתוני המשפחות היהודיות נכללים גם לא יהודים שאינם ערבים.
מקורות: המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתי, שנים שונות; המוסד לביטוח לאומי, מודי העוני והפערים החברתיים, דוח שנתי, שנים שונות.

אי שוויון: חפת האבטלה

אחת התוצאות הכואבות ביותר של משבר כלכלי היא גידול באבטלה: פיטורי עובדים וקושי למצוא עבודה. המשבר העולמי שפרץ ב-2008 העלה את שיעור הבלתי מועסקים בישראל, מ-5.9% באמצע 2008 עד ל-7.8% באמצע 2009. אחת העדויות לכך שישראל יצאה מן המשבר מהר יותר מארצות אחרות היא העובדה שבאמצע 2010 ירד שיעור האבטלה ל-6.5%, באוגוסט 2011 עמד השיעור על 5.6% (הלמ"ס, הודעה לעיתונות, 26.10.2011). יש לציין כי במידה ויתממשו התחזיות הנוכחיות לגבי שנת 2012, סביר להניח ששיעור האבטלה בישראל ישוב ויעלה.

האבטלה פוגעת בעיקר בחלקים היותר חלשים של האוכלוסייה: היא גבוהה ביישובים ערביים יותר (כפי שמראה הלוח שלהלן, הרבה יותר) מאשר

ביישובים יהודיים, בעיירות פיתוח יותר מאשר ביישובים מבוססים, בקרב נשים יותר מאשר בקרב גברים ובקרב נשים ערביות יותר מאשר בקרב נשים יהודיות. האבטלה פוגעת באלה שמערכת החינוך לא העניקה להם השכלה ראויה. היא פוגעת גם בצעירים שעדיין לא הספיקו לבסס לעצמם אחיזה בשוק העבודה ובמבוגרים שפוטרו ומתקשים למצוא עבודה.

הלוח שלהלן מציג נתונים מחודש אוגוסט 2011 על דורשי עבודה, לפי יישוב, שמתפרסמים באתר שירות התעסוקה שבמשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה. דורשי עבודה הם מי שפנו ללשכות עבודה של שירות התעסוקה. מובטלים רבים אינם פונים לשירות התעסוקה, אם מפני שאין בקרבם לשכת עבודה, אם מפני שפניהם הושבו ריקם פעמים רבות

בעבר, אם מפני שהם מעריכים כי אין להם סיכוי למצוא עבודה ואם מסיבות אחרות. לכן, מספר דורשי העבודה נמוך ממספר המובטלים. תמונה מלאה יותר של היקף האבטלה מתקבלת מנתונים על בלתי מועסקים, שאותם מפרסמת הלמ"ס; אלא שנתונים אלה אינם מתפרסמים לפי יישוב. בחרנו להציג את הנתונים על דורשי העבודה, מכיוון שהם מאפשרים מבט על ההבדלים הביניים ביישובים.

ממצא בולט המוצג בלוח שלהלן הוא שיעור האבטלה הגבוה עד מאוד בכמה מן היישובים הערביים הגדולים ביותר – שיעור גבוה פי 4 ופי 5 מן הממוצע הארצי. בקרב היישובים היהודיים, שיעורים גבוהים של דורשי עבודה נרשמו בעיירות פיתוח וביישובים המרוחקים מן המרכז.

שיעור דורשי עבודה

לפי יישוב, אוגוסט 2011, יישובים בעלי 20,000 תושבים ומעלה, באחוזים מכוח העבודה, לפי סדר יורד

שיעור מובטלים מאומדן כוח העבודה ביישוב	היישוב	שיעור מובטלים מאומדן כוח העבודה ביישוב	היישוב	שיעור מובטלים מאומדן כוח העבודה ביישוב	היישוב
4.8%	פרדס חנה-כרכור	8.1%	מגדל העמק	37.9%	רהט
4.8%	אילת	7.8%	מודיעין עלית	32.2%	אום אל-פחם
4.3%	נשר	7.8%	ביתר עילית	26.1%	סח'נין
4.2%	ירושלים	7.6%	נהריה	25.0%	עראבה
4.0%	ראש העין	7.4%	כרמיאל	24.9%	תמרה
3.9%	פתח תקוה	7.2%	מג'ד אל-כרום	24.5%	טייבה
3.4%	ראשון לציון	7.1%	לוד	18.8%	שפרעם
3.3%	מבשרת ציון	6.8%	באקה אל-גרביה	16.7%	עכו
3.3%	מעלה אדומים	6.5%	בני ברק	15.4%	דימונה
3.3%	תל אביב - יפו	6.2%	מוצע ארצי	15.0%	נצרת
3.1%	יהוד	6.2%	קרית שמונה	14.8%	אופקים
3.0%	חולון	5.9%	קרית ביאליק	11.9%	נתיבות
2.9%	גבעת שמואל	5.8%	חדרה	10.8%	קרית גת
2.7%	רמת גן	5.7%	בית שמש	10.6%	צפת
2.6%	מודיעין מכבים רעות	5.5%	חיפה	9.7%	טבריה
2.4%	קרית אונו	5.5%	רמלה	9.6%	ערד
2.3%	גבעתיים	5.5%	דאלית אל-כרמל	8.9%	נצרת עילית
2.3%	הוד השרון	5.4%	אור יהודה	8.8%	מעלות-תרשיחא
2.2%	הרצליה	5.3%	קרית מוצקין	8.7%	קרית ים
2.2%	כפר סבא	5.3%	יבנה	8.5%	עפולה
2.1%	רעננה	5.2%	אלעד	8.4%	אשקלון
1.7%	רמת השרון	5.1%	נתניה	8.4%	באר שבע
		4.9%	טירה	8.2%	אשדוד
		4.8%	בת ים	8.2%	קרית אתא

זכאות לתעודת בגרות

כבר היה קרוב לכך, אך מבט על פני כל העשור מעלה כי נתונים גבוהים עוד יותר נרשמו כבר בתחילת העשור, אך מאוחר יותר שבו וירדו. מערכת החינוך אינה מצליחה בינתיים לפרוץ את מחסום ה-50%.

בקרב קבוצת הגיל (גילאי 17) עלה ב-10 נקודות אחוז בכל עשור: מ-20% מקבוצת הגיל ב-1980 ל-30% ב-1990 ול-40% בשנת 2000. בעשור הראשון של המאה ה-21, שיעור הזכאות לא עלה באותו קצב: אמנם, ב-2010 שיעור הזכאות

שיעור המגיעים להשכלה גבוהה הוא נמוך, בראש ובראשונה משום ששיעור בני הנוער המקבלים תעודת בגרות הוא נמוך.

בשנות השמונים והתשעים של המאה הקודמת, שיעור הזכאות לתעודת בגרות

זכאים לתעודת בגרות כאחוז מבני/ות 17

שנה	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
אחוז זכאים	48.3%	46.1%	44.4%	46.3%	45.9%	46.4%	49.2%	48.3%	48.4%	45.3%

הערה: קבוצת בני/ות 17 כוללת את הלומדים במסר החרדי ואת הלומדים במסר ירושלים. מקורות: זכאות לבגרות לפי יישוב, 2009-2008, מרכז אדוה נובמבר 2010; תעודת בגרות על פי חתך רשותי, הודעה לעיתונות של משרד החינוך, 16.5.2011.

מי מגיע להשכלה גבוהה?

קטגוריה	אחוז
סך הכל	33.8%
גברים	30.0%
נשים	36.7%
חינוך עברי - סך הכל	36.4%
גברים	31.9%
נשים	40.8%
בוגרי/ות נתיב עיוני	44.9%
בוגרי/ות נתיב טכנולוגי	27.4%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 1-4	23.6%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 5-7	34.9%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 8-10	47.6%
חינוך ערבי - סך הכל	18.9%
גברים	18.2%
נשים	19.5%
בוגרי/ות נתיב עיוני	20.8%
בוגרי/ות נתיב טכנולוגי	15.3%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 1-2	16.0%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 3-4	20.4%
גרים ביישוב השייך לאשכול כלכלי 5-10	29.3%

המתחילים ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה אינם מייצגים באופן שווה את הקבוצות השונות בחברה הישראלית. הלוח שלהלן מציג נתונים על כוגרי תיכון בשנת 2002, שהתחילו ללמוד באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות בתוך 8 שנים מסיום התיכון, דהיינו, עד 2010.

השיעורים הגבוהים ביותר של התחלת לימודים אקדמיים נרשמו בקרב יהודים כוגרי הנתיב העיוני הגרים ביישובים השייכים לאשכול חברתי-כלכלי גבוה. השיעורים הנמוכים ביותר נרשמו בקרב ערבים הגרים ביישובים השייכים לאשכול חברתי-כלכלי נמוך.

ועוד - שיעור הנשים המגיעות להשכלה גבוהה גבוה משיעור הגברים ושיעור כוגרי המסלול העיוני גבוה משיעור כוגרי המסלול הטכנולוגי.

הערות:
1. רוב היישובים הערביים נמצאים באשכולות 1-4, ישנם 3 יישובים השייכים לאשכול 5 ויישוב אחד בלבד באשכול 6.
2. הנתונים אינם כוללים את הסטודנטים הלומדים באוניברסיטה הפתוחה. מקור: הלח"ם, שנתון סטטיסטי לישראל 2011, מס' 62, ספטמבר 2011.

רק מיעוט מגיע להשכלה גבוהה

גבוהה בישראל: רק 26.9% מבני/ות השכבה הגיעו, דהיינו - 1 מתוך 4.

שיעורם של צעירים וצעירות יהודיים שהגיעו להשכלה גבוהה כפול מזה של צעירים וצעירות ערביים.

עם זאת יש לציין כי צעירים ערבים רבים רוכשים השכלה גבוהה בחו"ל: למשל בירדן, בה לומדים אלפי סטודנטים.²

2. ר' ח'אלד עראר וקוסאי חאג' יחיא, ירדניזציה של ההשכלה הגבוהה בקרב הערבים בישראל. ירושלים: מכון פלוסדיימר, 2011.

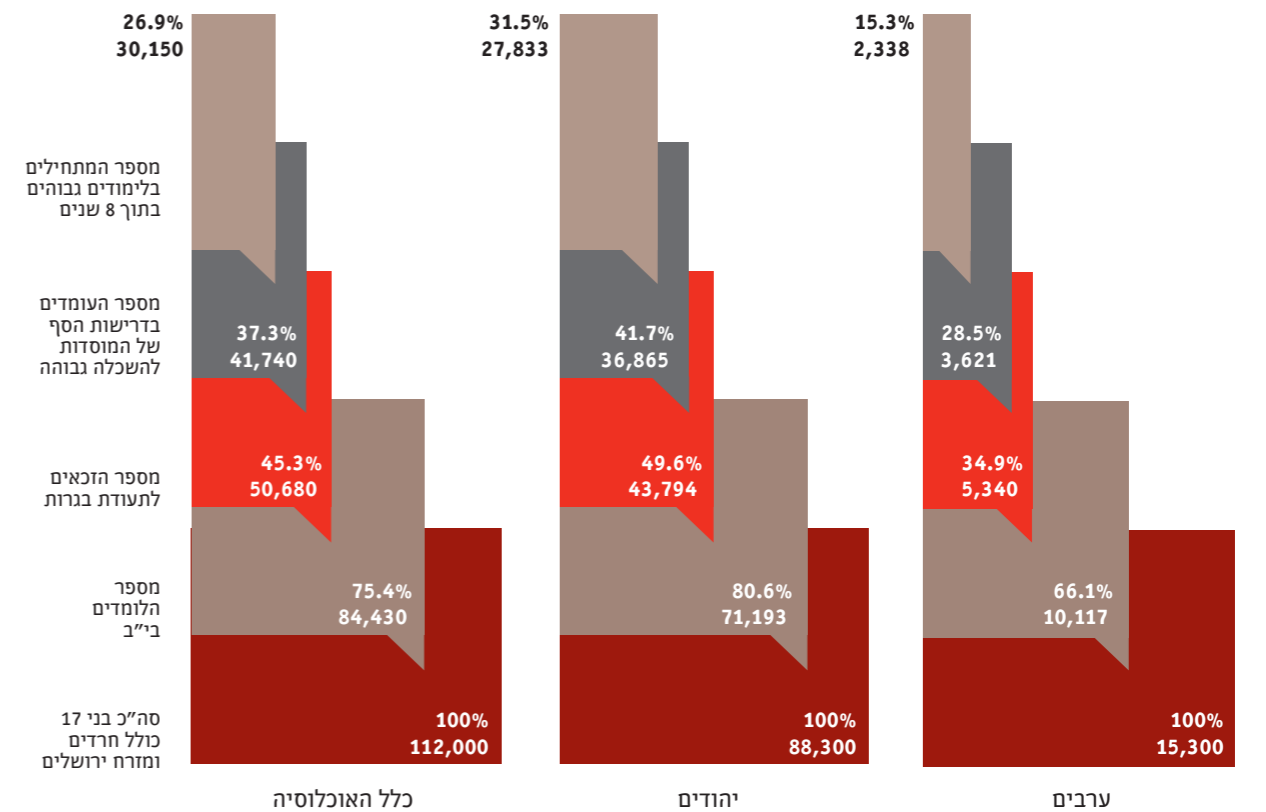
אם נשחזר את מסלול ההתקדמות של שכבת גיל זו, נמצא: בשנת 2001, רק 75.4% מבני/ות השכבה למדו בכיתה י"ב במסלול המוביל לבחינות הבגרות. בתעודת בגרות זכו רק 45.3% משכבת הגיל. בקרב הזכאים, חלק החזיק בתעודה שלא עמדה בדרישות הסף של המוסדות להשכלה גבוהה. התוצאה: שיעור הזכאים שיכלו להגיש מועמדות להשכלה גבוהה עמד על 38.7% מקבוצת הגיל.

מתוך אלה, לא כולם הגיעו בסופו של דבר עד 2009 לאחד המוסדות להשכלה

דרך המלך לעתיד אישי וחברתי טוב יותר היא רכישת חינוך והשכלה גבוהה. בישראל, דרך זו מסודרת בצורה של פירמידה: כולם מתחילים יחד במדרגה הראשונה, אך ככל שמתקדמים במעלה הפירמידה מספר העולים לשלב הבא קטן.

אל פיסגת הפירמידה - לימודים אקדמיים - מגיע רק מיעוט: עד 2009, רק 26.9% מבני/ות הנוער שהיו בני/ות 17 בשנת 2001 התחילו ללמוד במוסד להשכלה גבוהה.

אחוז גילאי 17 ב-2001 שהגיעו להשכלה גבוהה עד 2009

הערות:
1. נתוני הזכאות לבגרות הם לאחר מועד חורף.
2. האחוזים מחושבים מתוך סך כל בני/ות 17 בכל אחת מהקבוצות.
3. ערבים - כולל תלמידים מוסלמים ונוצרים. לא נכללו בדואים בנגב ודרוזים.
4. השכלה גבוהה - סטודנטים הלומדים באוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה) ובמכללות אקדמיות - פרטיות וציבוריות.
5. בשונה מן הפרסום של אדוה, זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב, שם אנו מציגים את שיעור המתחילים בלימודים אקדמיים מתוך קבוצת גיל 17.
6. הנתונים בתרשים זה לא עודכנו למחזור 2002 (כפי שמופיע בלוח שבעמוד הבא), בגלל שמשרד החינוך טרם פרסם את נתוני הזכאות לבגרות המפורטים לשנת 2010.
מקורות:
עיבוד של מרכז אדוה מתוך משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, אגף הבחינות, נתוני בחינות בגרות, שנים שונות; מרכז אדוה, זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב, שנים שונות; הלח"ם, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות.

הכפלת נטל התשלומים של משקי-הבית

לסכום של 7.8 מיליארד ש"ח - גידול של 90%. זאת, בשעה שלפי נתוני משרד הבריאות, מספר הנפשות המבוטחות גדל רק ב-24%.

איך אנו יודעים זאת? פשוט - סכומים אלה מייצגים את סך ההכנסות של קופות החולים ושל חברות הביטוח המסחריות ממכירה של ביטוחים משלימים ומגבייה (בקופות החולים) של תשלומים עבור תרופות וטיפולים.

לא רק עבור תרופות נדרשים החולים לשלם, אלא גם עבור שירותים שונים ומגוונים. למשל, קופות החולים גובות כיום תשלומים עבור ביקור אצל רופאים מומחים ועבור בדיקות במכונים ובמרפאות חוץ של בתי-חולים. כל אלה מגדילים את הנטל המוטל על צרכני הבריאות.

ב-2000 עמד נטל כספי זה על 4.1 מיליארד ש"ח. ב-2009 גדל הנטל והגיע

כתוצאה משחיקת המימון הממשלתי של סל הבריאות גדל נטל המימון על צרכני שירותי הבריאות. כך, למשל, הסל כולל רק חלק מהתרופות החדשות הנחשבות כיעילות, שיצאו לשוק; תרופות אחרות נכללות בביטוחים משלימים, הנמכרים על ידי קופות החולים ועל ידי חברות ביטוח. מי שלא רוכש/ת ביטוח משלים אינו מקבל/ת הנחה בעת רכישת התרופות החדשות שלא הוכנסו לסל.

של עדכון מלא וקבוע.

כאשר העדכון אינו מלא, מערכת הבריאות נאלצת לגייס משאבים נוספים, בראש ובראשונה באמצעות גביית תשלומים עבור תרופות וטיפולים, מעבר למה שחברי/ות הקופות משלמים במסגרת דמי בריאות.

אילו היה הסל מתעדכן במלואו מדי שנה, המימון שלו היה עומד ב-2010 על 44.65 מיליארד ש"ח, לערך, בעוד שבפועל הוא עמד באותה שנה על 30.33 מיליארד ש"ח, לערך.

ב-2010 המשיך להתרחב הפער בין המימון הרצוי ובין המימון המצוי של סל שירותי הבריאות שמעניקות קופות החולים.

המימון הרצוי הוא זה הכולל עירכון ראוי של הסל, שנה אחר שנה, בהתאם לשינויים הדמוגרפיים והטכנולוגיים ולשינויים במדרד מחירי תשומות הבריאות.

המימון המצוי הוא זה הקיים בפועל: למרבה הצער, חוק ביטוח בריאות ממלכתי משנת 1994 אינו כולל מנגנון

מערכת הבריאות: שחיקה במימון הציבורי ועלייה בתשלומי חולים

הכנסות של קופות חולים ושל חברות ביטוח מתשלומים של משקי-בית

מעבר לדמי בריאות, 2000-2010, במחירי ש"ח, במיליארדי ש"ח

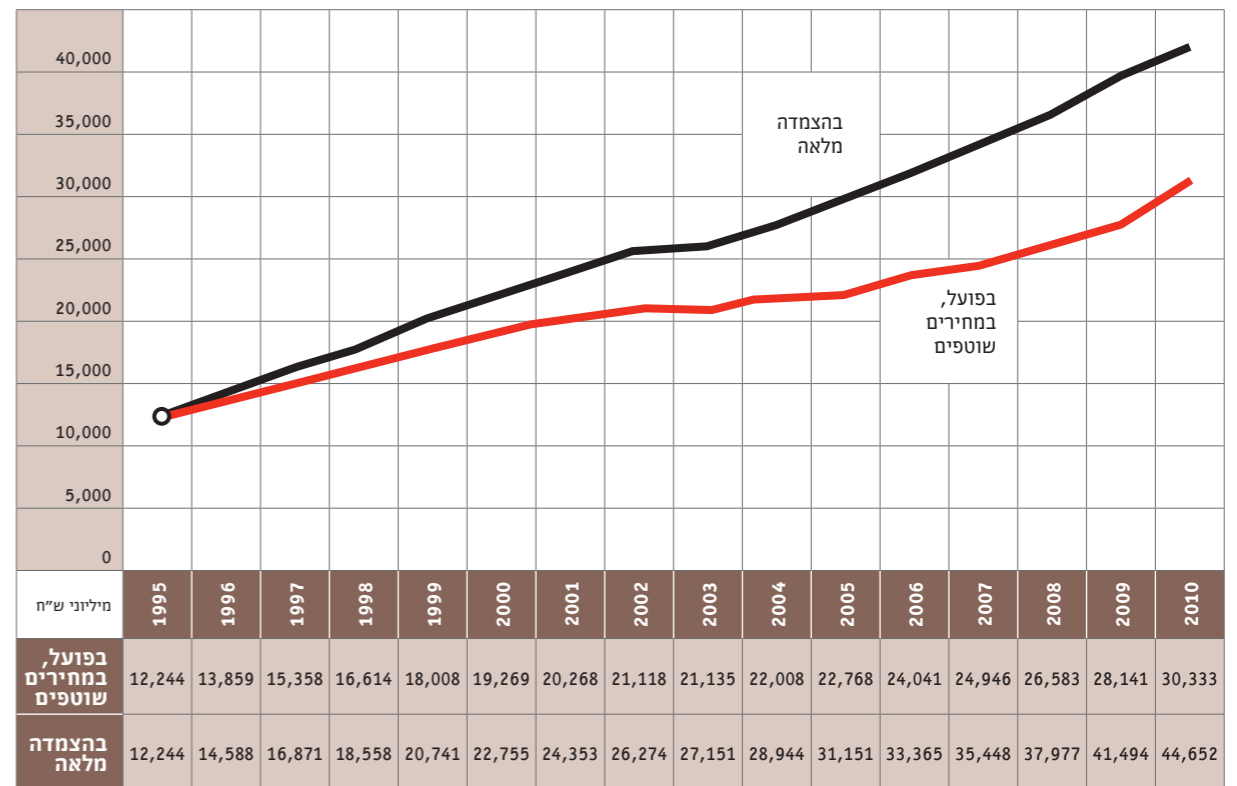
	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
הכנסות של קופות החולים ממכירת ביטוח משלים	2.8	2.8	2.7	2.3	2.0	1.8	1.8	1.6	1.4	1.2	1.0
הכנסות של קופות החולים מהשתתפות של חברים עבור תרופות וטיפולים	אין נתונים	3.2	3.2	3.4	3.3	3.3	3.1	2.9	2.7	2.4	2.2
הכנסות של חברות ביטוח מסחריות ממכירת ביטוח רפואי	2.1	2.0	1.7	1.7	1.6	1.5	1.2	1.0	0.9	0.9	0.9
ס"ה הכנסות של קופות חולים (מעבר לדמי בריאות) וחברות ביטוח	אין נתונים	7.8	7.5	7.4	6.9	6.6	6.1	5.5	5.0	4.5	4.1

הערות:

1. סעיף זה כולל הכנסות של קופות החולים משירותים במסגרת סל הבריאות (תרופות, תשלום לרופא, תשלומים רבעוניים שונים) וכן משירותים ותורפות שהם מחוץ לסל הבריאות.
  2. הנתונים שלעיל אינם כוללים את ההוצאה של המבוטחים על ביטוח סיעודי.
  3. הנתונים לשנת 2010 הינם אומדן.
- מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו על ידי גף חשבונות לאומיים בלמ"ס.

עלות סל הבריאות

2010-2000 במיליוני ש"ח

הערות:

1. עלות סל הבריאות בהצמדה מלאה - נתוני סל הבריאות חושבו על פי שלושה מודים: שינוי דמוגרפי, שינוי טכנולוגי ושינוי במדד תשומות הבריאות. עבור כל אחד מהמודים נבדק השינוי בו משנה לשנה.
  2. בסל הבריאות קיימים גם שינויים אחרים מלבד אלו שנסקרו כאן. שינויים אלו לא נלקחו בחשבון.
  3. מדד תשומות הבריאות לשנת 2010 יפורסם בחודש ינואר 2012. המדד לשנת 2010 חושב על פי ממוצע המדדים בשלוש השנים האחרונות.
  4. הנתון של עלות הסל בהצמדה מלאה מראה לנו כמה אמור היה להיות בסל הבריאות בהשוואה לסל שנקבע בשנת 1995. כלומר, מה היה השינוי הכספי הדרוש בכדי לשמור על הרמה שנקבעה בשנת 1995.
  5. יש להשוות את עלות הסל בהצמדה מלאה לעלות הסל בפועל, במחירים שוטפים, בצורה זו אפשר לראות את הפער בין הנתון השוטף לבין מה שאמור היה להיות אילו היו מבוצעים השינויים שנסקרו לעיל.
- מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שנמסרו על ידי משרד הבריאות, נובמבר 2011.

שחיקת האוניברסליות והשוויוניות: יותר הכנסה – יותר ביטוח בריאות

ב־2010 נמשך הגידול בהוצאה של משקי בית על ביטוחי בריאות פרטיים ומשלימים. ההוצאה החודשית של משקי בית בעשירון העליון גדלה מ־397 ש"ח ל־441 ש"ח וההוצאה של העשירון השישי מ־185 ש"ח ל־219 ש"ח. גם בעשירון השני נרשמה עלייה וההוצאה גדלה מ־84 ש"ח ל־99 ש"ח.

במהלך השנים 2000-2010 הוכפל משקל הביטוחים הנוספים בסך הוצאות משקי הבית על בריאות, מכ־17% ל־30%. כולם שילמו יותר – אבל משפחות

שהכנסתן גדולה יותר יכלו להרשות לעצמן לרכוש ביטוחים רבים ויקרים יותר, בעוד שמשפחות מעוטות הכנסה יכלו לרכוש הרבה פחות.

הפער בין העשירונים השונים בולט במיוחד בכל הנוגע לביטוחים פרטיים: ב־2010, משקי־בית בעשירון העליון רכשו ביטוחים פרטיים בסכום ממוצע של 226 ש"ח, בעוד שמשקי־בית בעשירון השני רכשו בסכום קטן בהרבה – 15 ש"ח. יש לומר כי הסכנה הגדולה ביותר הטמונה בגידול בביטוחים הפרטיים

והמשלימים היא, שתרופות וטיפולים חיוניים עלולים להיות מוסטים מהסל הבסיסי שכולם מקבלים, בתמורה למס בריאות, אל הביטוחים הפרטיים והמשלימים. מהלך שכזה יפגע בנגישות של כלל הציבור לתרופות ולטיפולים אלה.

צריך להוסיף כי כל הנתונים הם ממוצעים עבור כל עשירון. הממוצעים מסתירים את העובדה שבעשירונים הנמוכים יש משקי־בית רבים שכלל אינם רוכשים ביטוחים נוספים.

פנסיה: גם בדרך גם באי שוויון הקשישים

ב־2010, משק בית בחמישון העליון הפריש לפנסיה ולתגמולים סכום חודשי ממוצע של 1,018 ש"ח – פי עשרים, לערך, ממה שהפריש משק בית בחמישון התחתון – 52 ש"ח, בממוצע.

רמת החיים של כל אחד מהם, בהגיע המפרנסים והמפרנסות לגיל פרישה, תהיה שונה לחלוטין.

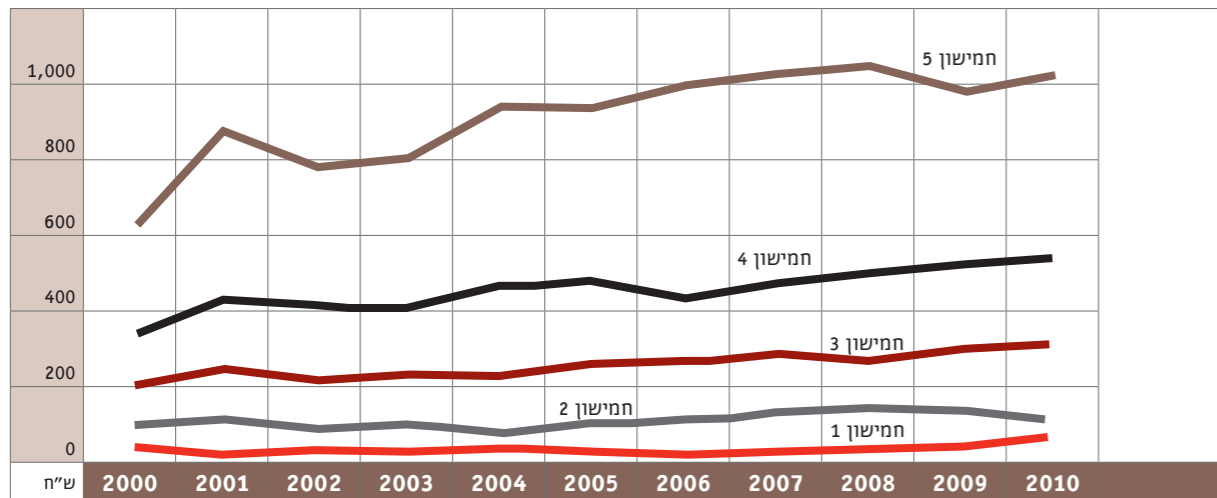
הלוח שלהלן מעלה עוד, כי במהלך העשור האחרון הגדילו משקי בית בחמישון העליון את הפרשותיהם

לפנסיה ולתגמולים ב־65%; לעומת זאת, ההפרשות של משקי בית בחמישון השלישי והשני גדלו ב־49% וב־21%, בהתאמה.

יש לזכור כי הממוצע מאגד משקי־בית שבהם איש אינו מפריש לקרן פנסיה יחד עם משקי־בית שבהם כן מפרישים. יש לציין עוד כי ביטוח פנסיוני רווח בקרב עובדים ועובדות מן המעמד הבינוני והגבוה, בעוד שבקרב מקביליהם במעמד הנמוך הוא רווח פחות.

הוצאה חודשית ממוצעת לקופות פנסיה ותגמולים

לפי חמישונים, 2010-2000
לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית בש"ח, במחירי 2010

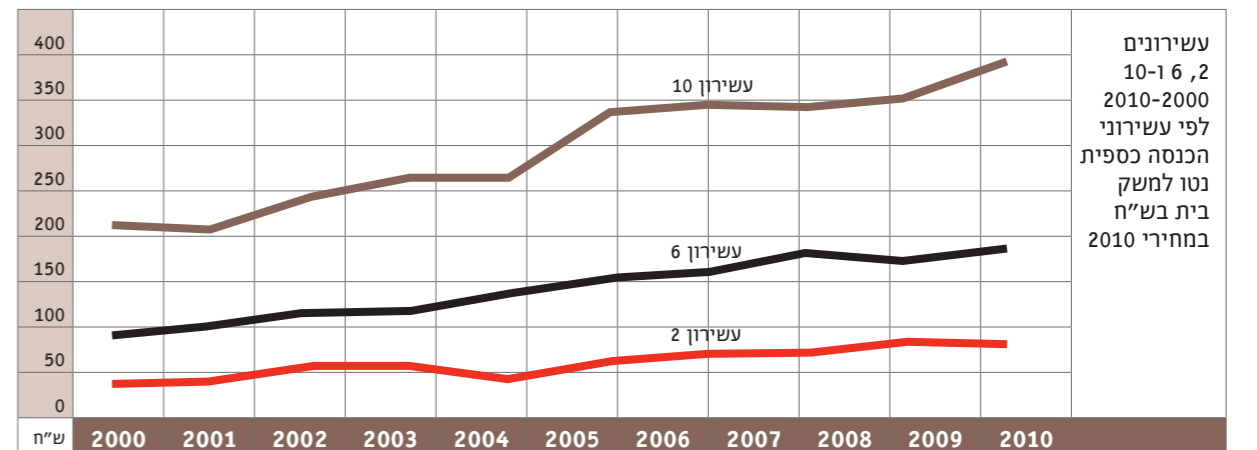

ש"ח	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
חמישון 1	32	22	30	26	42	30	27	28	35	36	52
חמישון 2	105	123	99	104	87	109	116	132	145	141	127
חמישון 3	204	236	216	226	220	252	256	274	265	283	305
חמישון 4	360	415	408	406	459	484	421	469	483	503	535
חמישון 5	616	855	783	802	947	944	1,003	1,033	1,052	998	1,018

הערות:

1. חמישון - שני עשירונים.
  2. יש לזכור כי הממוצע משקף משקי בית שבהם איף אחד מן המוסקים אינו מפריש כלל לקרן פנסיה יחד עם משקי בית שבהם כן מפרישים.
- מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית, שנים שונות; הנתון לשנת 2010 התקבל מנגף צריכה בלמ"ס.

סך ההוצאה של משקי־בית על ביטוחי בריאות משלימים ופרטיים

ש"ח	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
עשירון 2	10	8	14	16	4	7	17	17	17	10	15
פרטי	31	41	45	46	50	59	60	61	70	74	85
משלים	42	49	59	62	53	66	77	78	87	84	99
סך הכל	33	22	31	34	37	44	52	58	45	47	78
עשירון 6	60	78	82	85	97	105	105	123	125	138	141
פרטי	93	100	113	119	134	149	158	181	170	185	219
משלים	110	91	119	136	126	193	188	171	183	201	226
סך הכל	105	114	125	132	144	152	159	176	178	196	215
עשירון 10	215	206	244	268	270	345	347	347	362	397	441
פרטי	105	114	125	132	144	152	159	176	178	196	215
משלים	215	206	244	268	270	345	347	347	362	397	441

הערות:

1. ביטוח בריאות כולל ביטוח משלים בקופות חולים וביטוח בריאות מסחרי בחברת ביטוח.
  2. הנתונים המוצגים לעיל מעוגלים. לכן, תיתכן אי התאמה לנתוני הסך הכל.
- מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מנגף צריכה בלמ"ס.

תמונת
מצב
חברתית
2011